

Menukaart interventies Nationaal Programma Onderwijs

Versie 7 mei 2021

Inhoudsopgave

Toelichting bij menukaart op NP Onderwijs.....	2
Hoe gebruikt u deze menukaart?	2
Interventies kiezen, voorbereiden en evalueren	3
Samenwerking	3
Ondersteuning	3
Toelichting impact, kosten en sterkte van bewijs EEF.....	5
Impact: maanden leerwinst	5
Kosten	5
Sterkte van het bewijs	6
Achtergrond van de menukaart.....	7
Beschrijving interventies op menukaart	8
A. Interventies gericht op meer onderwijs (binnen of buiten reguliere schooltijden) voor specifieke groepen leerlingen om hiaten in kennis/ vaardigheden te repareren.....	8
Voor- en vroegschoolse interventies (EEF).....	8
Uitbreiding onderwijs (EEF)	10
Zomer- of lentescholen (EEF).....	12
B. (Didactische) interventies gericht op effectievere inzet onderwijs om hiaten in kennis/ vaardigheden te repareren (voor alle leerlingen of voor groepen leerlingen)	14
Een-op-een begeleiding (tutoring) (EEF)	14
Individuele instructie (tutoring) (EEF)	16
Instructie in kleine groepen (tutoring) (EEF)	18
Leren van en met medeleerlingen (tutoring) (EEF)	20
Feedback (EEF).....	22
Beheersingsgericht leren (EEF).....	24
Digitale technologie (EEF).....	26
C. Interventies gericht op de sociaal-emotionele en fysieke ontwikkeling van leerlingen	28
Sportieve activiteiten (EEF)	32
Cultuureducatie (EEF)	34
D. Interventies gericht op ontwikkeling van de executieve functies van leerlingen	36
Metacognitie en zelfregulerend leren (EEF)	36
Samenwerkend leren (EEF).....	38
E. Interventies gericht op (extra) inzet van personeel en ondersteuning.....	40
Klassenverkleining (EEF)	40
Onderwijsassistenten/instructeurs (EEF)	42
F. Interventies gericht op faciliteiten en randvoorwaarden.....	44
Ouderbetrokkenheid (EEF).....	45

Toelichting bij menukaart op NP Onderwijs

[VERSIE WEBSITE 7 MEI 2021]

Hebt u als schoolteam de schoolscan gedaan? Dan is in beeld hoe uw leerlingen ervoor staan en wat nodig is om leer- en ontwikkelvertragingen door corona te herstellen. U kunt nu doelen formuleren en passende interventies kiezen om die – met het extra geld uit het NP Onderwijs – uit te voeren binnen uw schoolprogramma voor 2021-2022. Hierbij kiest u uit een menukaart van interventies die in internationaal onderzoek effectief zijn gebleken. Ze bieden u ruimte om de uitvoering aan te passen aan de eigen context van de school.

Voor de aanpak van corona-vertragingen in Nederland zijn deze interventies kansrijk voor alle onderwijssoorten in het funderend onderwijs: (speciaal) basisonderwijs, voortgezet onderwijs, waaronder beroepsgericht onderwijs, (voortgezet) speciaal onderwijs en praktijkonderwijs.

Deze menukaart wordt de komende tijd nog uitgebreid met handreikingen om de interventies toe te passen, in overleg met wetenschap en praktijk. Zo wordt er nog samen met de sector gewerkt aan concrete handvatten voor het inlopen van vertraging bij de beroepsgerichte vakken, LOB, en de overgang van vo naar mbo.

Hoe gebruikt u deze menukaart?

De interventies in deze menukaart kunt u op verschillende manieren doorkijken.

- Ingedeeld naar doel: interventies gericht op meer onderwijs, effectievere inzet onderwijs, sociaal-emotionele en fysieke ontwikkeling van leerlingen, executieve functies, inzet van personeel of faciliteiten/randvoorwaarden.
 - Wilt u leerwinst behalen? Kijk dan vooral bij de interventies gemarkeerd met (EEF) naar de impact die u ervan mag verwachten. Voor de duidelijkheid: het kan daarbij ook gaan om leerwinst in beroepsgerichte vakken of in vormen van praktijkleren zoals stages.
 - Gaat het om welbevinden en de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen? Volg dan de linkjes naar de databank van NJI voor de onderbouwing.

Als schoolleider en schoolteam formuleert u doelen en kiest u interventies in nauwe afstemming met het schoolbestuur, ouders en leerlingen. Het is van belang ouders en leerlingen goed te betrekken. Een gesprek tussen docent, ouders en leerling is hierbij het uitgangspunt. Voor 'ouders' kunt u overal op deze website ook 'verzorgers' lezen. De medezeggenschapsraad (MR) van de school heeft een expliciete rol in het proces.

Bij elke keuze is van belang dat u weet waarom deze interventie gaat werken binnen uw context en past in uw veranderstrategie. U vindt daarom doorlinks naar achterliggende (review)studies. Inspiratie voor de stappen van analyse naar interventiekeuze vindt u in een speciale praktijkkaart <https://education-lab.nl/publications/praktijkaart-hoe-kies-ik-voor-een-aanpak/>.

De kans is groot dat u in de menukaart interventies ziet die u nu al uitvoert of van plan bent uit te voeren om de vertragingen door corona te herstellen. Dat is geen probleem, u heeft daarmee de bevestiging dat uw keuze een keuze voor een kansrijke interventie is. U kunt hieraan dus het extra geld uit NP Onderwijs besteden.

A. Interventies gericht op meer onderwijs (binnen of buiten reguliere schooltijden) voor specifieke groepen leerlingen om hiaten in kennis/ vaardigheden te repareren

- Voor- en vroegschoolse interventies
- Uitbreiding onderwijs:
 - Verlengde schooldagen
 - Zomer- en/of lentescholen

B. (Didactische) interventies gericht op effectievere inzet onderwijs om hiaten in kennis/ vaardigheden te repareren (voor alle leerlingen of voor groepen leerlingen)

- Eén-op-één-begeleiding (tutoring: leerkracht/docent/onderwijsassistent of andere volwassene geeft intensief individuele begeleiding)
- Individuele instructie (tutoring: elke leerling krijgt individuele opdrachten en begeleiding)
- Instructie in kleine groepen (tutoring)
- Leren van en leren met medeleerlingen (tutoring)
- Feedback
- Beheersingsgericht leren
- Inzet van digitale technologie (t.b.v. afstandsonderwijs vo, feedback etc.)

C. Interventies gericht op de sociaal-emotionele en fysieke ontwikkeling van leerlingen

- Interventies gericht op welbevinden van leerlingen
- Sportieve activiteiten
- Cultuureducatie

D. Interventies gericht op ontwikkeling van de executieve functies van leerlingen

- Metacognitie en zelfregulerend leren
- Samenwerkend leren

E. Interventies gericht op (extra) inzet van personeel en ondersteuning

- Klassenverkleining
- Onderwijsassistenten/instructeurs

F. Interventies gericht op faciliteiten en randvoorwaarden ((deze interventies mogen niet zelfstandig worden ingezet, maar randvoorwaardelijk/ondersteunend in combinatie met de maatregelen onder A-E)

- (Tijdelijk) aantrekken nieuw personeel ten behoeve van specifieke interventies
- Professionalisering die nodig is om de gekozen interventie(s) te kunnen uitvoeren, bijvoorbeeld coaching of gerichte trainingen
- Schoolontwikkeling en verbetercultuur
- Systematisch monitoren en bijstellen (data-geïnformeerd werken)
- Digitale technologie (IT hardware en software ten behoeve van specifieke interventies)
- Leermiddelen (inzet van aanvullende of nieuwe leermiddelen, (formatieve) toetsen en leerlingvolgsystemen, bijvoorbeeld met het oog op maatwerk)
- Ouderbetrokkenheid

Interventies kiezen, voorbereiden en evalueren

Ook een kansrijke interventie staat of valt bij een goede toepassing. De interventies in de menukaart geven u voldoende ruimte en aanknopingspunten om vooraf de concrete uitvoering in uw eigen context te bepalen.

Bij een aantal interventies vindt u ter inspiratie verwijzingen naar praktijkkaarten van [EducationLab](#), een Nederlands onderzoeksnetwerk, en naar Engelstalige [Guidance Reports](#) van het EEF. [Meer ondersteuning](#) [interne link] is beschikbaar.

Bij een goede uitvoering horen monitoring en evaluatie: loopt u vertragingen in, ziet u vooruitgang, waar kunt u bijsturen? Ook hiervoor is er een [praktijkaart](#) en kunt u geld uit het NP Onderwijs inzetten.

Samenwerking

Scholen die voor eenzelfde uitdaging staan, kunnen gebruik maken van elkaars denkkraft, menskracht en specifieke expertise. Binnen het schoolbestuur, maar ook in samenwerking met de gemeente en daarbinnen met bijvoorbeeld zorgpartijen, jongerenwerk, kinderdagopvangorganisaties, buitenschoolse opvang, sport- en cultuurorganisaties. Zij kunnen meedenken en meewerken als het gaat om het welbevinden van leerlingen en allerlei vormen van extra ondersteuning en zorg. Benut bestaande samenwerkingen en expertisecentra rond specifieke doelgroepen, zoals nieuwkomers. Er wordt gewerkt aan praktijkvoorbeelden die verduidelijken voor welke onderdelen u het beste met welke partij kunt samenwerken.

De gemeente krijgt geld om u te ondersteunen bij het inzetten van interventies. Als u het resultaat uit uw schoolscan op hoofdlijnen deelt, heeft de gemeente inzicht in de behoeften van uw leerlingen. Zo kunt u bekijken of de gemeente bovenscholisch aanbod kan organiseren. Gemeenten hebben ook zicht op de kinderen en jongeren die niet ingeschreven staan (absoluut verzuim). Samen hebt u álle kinderen en jongeren in beeld.

Ondersteuning

Het Nationaal Programma Onderwijs gaat scholen en gemeenten ondersteuning bieden. Dit is nu in voorbereiding.

- In de week van 17 mei opent de telefonische helpdesk. Hier kunnen scholen, schoolbesturen en gemeenten terecht met hun vragen over het Nationaal Programma Onderwijs. Scholen kunnen onderwijskundig advies van een expert inwinnen.
- Voor scholen met ernstige risico's voor de kwaliteit organiseert OCV expertondersteuning. Die loopt deels al via bestaande ondersteuningsprogramma's zoals Goed Worden Goed Blijven, Leren Verbeteren en Voortgezet Leren.
- Er komen brochures en handreikingen beschikbaar:
 - In de week van 10 mei de brochure 'Succesfactoren voor een effectief schoolprogramma'.

- Een handreiking voor (gemeenschappelijke) medezeggenschapsraden in het kader van het programma Sterk medezeggenschap
- Op de pagina voor ouders [interne link] is komt een gesprekswijzer beschikbaar voor het gesprek tussen school, ouders en leerling
- Op onderwijskennis.nl komt vanaf half mei wetenschappelijke kennis over interventies in de Nederlandse context beschikbaar.
- Er is een kenniscommunity in opbouw die werkt aan versterking van regionale kennisnetwerken, goede praktijkvoorbeelden en het leren van elkaar.
- Op de website slo.nl/npo is ondersteuning te vinden over de volle breedte van het curriculum: van taal en rekenen/wiskunde tot kunst en cultuur, voor het basisonderwijs én voor het voortgezet onderwijs.

Toelichting impact, kosten en sterkte van bewijs EEF

Interventies gemarkeerd met (EEF) zijn afkomstig van het EEF. Hierbij ziet u een te verwachten impact in maanden leerwinst. Dit is een indicatie. De impact is geschat in de Britse context, voornamelijk op basis van onderzoeken in onderwijs onder normale omstandigheden, dus zonder corona. Ook de kosteninschatting is gemaakt in de Britse context.

Impact: maanden leerwinst

De impact maatstaf laat het aantal maanden aanvullende leergroei zien, dat gemiddeld gemaakt wordt door leerlingen die de interventie kregen in vergelijking met leerlingen die de interventie niet kregen.

Bijvoorbeeld, bij de interventie "feedback" is te zien dat in de onderzoeken die zijn bekeken voor de toolkit, het vergroten van de kwaliteit van feedback naar leerlingen een gemiddeld effect had van 8 extra maanden leergroei. Dat wil zeggen dat in de klassen waar feedback interventies werden ingezet de leerlingen gemiddeld 8 maanden meer leergroei boekten dan vergelijkbare leerlingen in andere klassen.

De maanden additionele leergroei zijn gebaseerd op effectgroottes in standaarddeviaties die zijn gerapporteerd in internationale onderzoeken. Effectgroottes beschrijven de grootte van het verschil tussen twee groepen op een gestandaardiseerde en vergelijkbare manier. Het kan alleen lastig zijn om direct te interpreteren wat een zekere effectgrootte betekent voor de leergroei van leerlingen. Dat is waarom de effectgroottes worden vertaald in extra maanden leergroei. Voor meer inzicht in de vertaling van effectgrootte naar maanden leerwinst en de classificaties die eraan vasthangen, [zie link](#).

De classificaties op een 5-puntsschaal zijn als volgt:

- Zeer laag of geen impact: 0 maanden leergroei, effectgrootte <0.01 standaarddeviatie
- Laag: 1-2 maanden extra leergroei, effectgrootte 0.02-0.18 standaarddeviatie
- Gemiddeld: 3-5 maanden extra leergroei, effectgrootte 0.19-0.44 standaarddeviatie
- Hoog: 6-8 maanden extra leergroei, effectgrootte 0.45-0.69 standaarddeviatie
- Zeer hoog: >=9 maanden extra leergroei, effectgrootte >0.70 standaarddeviatie

Voor de bepaling van de gemiddelde effectgroottes is prioriteit gegeven aan de effectgroottes die zijn afgeleid uit meta-studies en systematische reviews. Op deze manier worden alleen interventies meegenomen die vaker en in verschillende contexten zijn uitgevoerd en onderzocht, zodat de gemiddelde effectgrootte niet afhangt van toevallige omstandigheden. Voor meer details over hoe de maanden leergroei maatstaf is ontwikkeld wordt verwezen naar [de Toolkit Manual van de EEF](#).

Kosten

De kostenschattingen in de toolkit zijn gebaseerd op de geschatte kosten van het inzetten van een bepaalde interventie bij een klas van 25 leerlingen. Deze kosten kunnen de volgende kosten omvatten:

- De kosten van nieuwe leermiddelen, zoals IT hardware of software;
- De kosten van cursussen of professionele ontwikkeling om een nieuwe interventie (effectief) te kunnen inzetten, en de kosten voor het regelen van vervanging of aannemen van tijdelijk personeel gedurende de tijd die leraren hieraan besteden.
- De kosten van activiteiten voor leerlingen zoals onderwijsprogramma's buiten de school of in de buitenlucht of muziekonderwijs.

Hierbij zijn de inzet van bestaand personeel en materiaal dat de school al in huis heeft, niet meegerekend.

Het presenteren van de kosten voor elke interventie maakt het mogelijk voor scholen om de kosten-effectiviteit van verschillende interventies in ogenschouw te nemen. Bijvoorbeeld, bij zowel een-op-een-begeleiding als leren van medeleerlingen kan 5 extra maanden leerwinst worden verwacht. Echter, een-op-een-begeleiding is gemiddeld veel duurder.

De kosten-classificaties zijn als volgt:

- €€€€€ Zeer laag: tot € 2300 per klas van 25 leerlingen, of minder dan € 92 per leerling;
- €€€€€ Laag: € 2301 tot € 5750 per klas van 25 leerlingen of tussen de € 93 en € 230 per leerling;
- €€€€€ Gemiddeld: € 5750 tot € 20.700 per klas van 25 leerlingen, of tussen de € 231 en € 828 per leerling;

€€€€€ Hoog: € 20.701 tot € 34.500 per klas van 25 leerlingen, of tussen de € 829 en € 1380 euro per leerling;

€€€€€ Zeer hoog: meer dan € 34.500 per klas van 25 leerlingen, of meer dan € 1380 euro per leerling.

Voor degenen die meer details willen over hoe de kostenschattingen zijn ontwikkeld, [zie de EEF Toolkit Manual](#).

Sterkte van het bewijs

De toolkit presenteert ook een classificatie van de sterkte van het wetenschappelijke bewijs onder de gevonden effecten. Dit wordt gepresenteerd door het aantal slotjes van 1 tot 5. Met deze rating wordt geprobeerd de professionele keuze in scholen voor bepaalde typen interventies verder te ondersteunen. De rating is gebaseerd op:

- Het aantal en type onderzoeken dat beschikbaar is;
- De uitkomsten die in deze studies gemeten zijn;
- De kwaliteit van de studies en in hoeverre de studies onderzoekers in staat stellen om conclusies te trekken over de impact;
- De mate van consistentie van de gevonden effectschattingen in de verschillende studies.

De classificatie is als volgt:

 erg beperkt bewijs: geen evidence reviews beschikbaar, slechts individuele onderzoeken

 beperkt bewijs: tenminste een evidence review beschikbaar. Reviews gaan over studies met relevante uitkomsten, en studies met methoden en analyses die onderzoekers in staat stellen om zwakke conclusies te trekken over de impact.

 gemiddeld bewijs: tenminste twee evidence reviews beschikbaar. Reviews gaan over studies met relevante uitkomsten, en studies met methoden en analyses die onderzoekers in staat stellen om tamelijk sterke conclusies te trekken over de impact.

 sterk bewijs: tenminste drie evidence reviews beschikbaar. Reviews gaan over studies met zeer relevante uitkomsten, en studies met methoden en analyses die onderzoekers in staat stellen om sterke conclusies te trekken over de impact. De effectschattingen zijn tamelijk consistent met elkaar.

 zeer sterk bewijs: tenminste vijf evidence reviews beschikbaar. Reviews gaan over studies met zeer relevante uitkomsten, en studies met methoden en analyses die onderzoekers in staat stellen om sterke conclusies te trekken over de impact. De effectschattingen zijn consistent tussen studies.

Voor meer details over hoe de bewijskracht maatstaf is ontwikkeld wordt verwezen naar [de Toolkit Manual van de EEF](#).

Achtergrond van de menukaart

De basis voor de menukaart is de '[teaching en learning toolkit](#)' van de [Education Endowment Foundation](#) (EEF). Voor het NP Onderwijs is de toolkit van de EEF vertaald naar het Nederlands. Deze toolkit is tot stand gekomen op basis van een meta-analyse van jarenlang internationaal effect-onderzoek naar het inlopen van met name cognitieve achterstanden.

De toolkit van EEF is aangevuld met kansrijke interventies die gericht zijn op welbevinden van leerlingen en de sociaal-emotionele ontwikkeling. Deze aanvulling is gemaakt door de samenwerkende kennispartners welbevinden (noot: NCJ, Trimbos-instituut, NJI, Pharos, en Corona-expertgroep schoolpsychologen NIP). Vanuit de menukaart kun je naar de [databank van effectieve jeugdinterventies](#). In de databank is terug te vinden hoe sterk de wetenschappelijke onderbouwing is van deze interventies.

De menukaart heeft twee niveaus: er zijn zes *categorieën* van interventies, waar onder verschillende *typen* interventies zijn opgenomen. In het kader van het Nationaal Programma Onderwijs moet u interventies van het tweede niveau kiezen. Er is nog een derde niveau: de concretisering of verbijzondering van de genoemde *typen* interventies. Die zijn niet in de menukaart opgenomen. Als u voorbeelden kent van een concretere invulling van een van de interventies op de menukaart die effectief is, kunt u die ook inzetten.

De menukaart wordt de komende tijd doorontwikkeld en verrijkt met onderzoek en praktijkervaringen uit de Nederlandse context. Er komen nieuwe interventies bij en handvatten om deze effectief uit te voeren.

Deze menukaart is in nauw overleg tot stand gekomen. Geraadpleegde deskundigen zijn: klankbordgroepen van leraren en schoolleiders, prof. dr. Hanke Korpershoek, dr. Tijana Prokic Breuer, dr. Wouter Schenke, prof. dr. Kim Schildkamp, de leden van het [O-OMT](#), AOb, Algemene Vereniging Schoolleiders (AVS), Belangenvereniging van Ouders in de Kinderopvang (BOinK), CNV Onderwijs, Federatie van Onderwijsvakorganisaties (FvOV), Branchevereniging Maatschappelijke Kinderopvang, LAKS, Sectorraad GO, Lerarencollectief, Ministerie van SZW, Ouders en Onderwijs, Sectorraad Praktijkonderwijs, PO-Raad, Stichting Platforms vmbo (SPV), Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), Voor werkende Ouders, VO-raad.

Beschrijving interventies op menukaart

A. Interventies gericht op meer onderwijs (binnen of buiten reguliere schooltijden) voor specifieke groepen leerlingen om hiaten in kennis/ vaardigheden te repareren

Voor- en vroegschoolse interventies (EEF)

Gemiddeld effect tegen zeer hoge kosten, op basis van veel bewijs.

Voor- en vroegschoolse interventies zijn erop gericht dat jonge kinderen voorschoolse of peuterschoolervaring opdoen, ter voorbereiding op een succesvolle schooltijd. De hier samengevatte onderzoeksresultaten concentreren zich op het effect van 'pakketten' van voor- en vroegschoolse interventies (opgebouwd uit meerdere componenten) en niet op individuele interventies voor deze doelgroep. Veel van de onderzochte programma's en interventies zijn gericht op kinderen met een extra ondersteuningsbehoefte. Sommige ervan bieden ook ondersteuning aan de ouders.

Bekijk de [Early Years Toolkit](#) voor meer informatie over het effect van verschillende soorten voor- en vroegschoolse oplossingen.

Hoe effectief is deze interventie?

Over het algemeen is aangetoond dat voor- en vroegschoolse interventies een positief effect hebben en gemiddeld zo'n vijf maanden extra vooruitgang opleveren. De aanpak blijkt vooral een positief effect te hebben op kinderen uit gezinnen met een laag inkomen.

Als er eenmaal voor- en vroegschoolse interventies zijn geïntroduceerd, blijkt het zinvoller de kwaliteit van die interventies te verbeteren, bijvoorbeeld door medewerkers trainingen aan te bieden die gericht zijn op de interactie tussen medewerker en kind, dan de kwantiteit te vergroten (door er extra uren aan te besteden), of de fysieke omgeving van jonge kinderen te veranderen.

De meeste studies laten zien dat het effect op de prestaties na verloop van tijd afneemt, maar het verschilt per interventie hoe snel dit gaat. Dat betekent dat zelfs effectieve interventies die het verschil tussen kinderen uit kansarme gezinnen en hun leeftijdgenoten verkleinen, niet voldoende zijn om te voorkomen dat dit verschil na verloop van tijd weer toeneemt. Bij interventies die een positieve uitwerking hadden op de houding ten aanzien van school, bleek het effect langer aan te houden.

Hoe overtuigend is het bewijs?

Er is een aantal systematische evaluaties en meta-analyses uitgevoerd, waarin werd gekeken naar het effect van voor- en vroegschoolse interventies. Het gaat echter grotendeels om Amerikaans onderzoek, waar kinderen relatief laat naar school gaan.

Uit de evaluaties van de organisatie Sure Start in het Verenigd Koninkrijk komen geen consistent positieve effecten naar voren, wat betekent dat uit zeer succesvolle voorbeelden niet zonder meer algemene conclusies kunnen worden getrokken. Over het algemeen is er echter veel bewijs dat voor- en vroegschoolse interventies effectief zijn.

Wat zijn de kosten?

De kosten zijn zeer hoog, omdat er bij voorschoolse interventies meer volwassenen nodig zijn dan bij een schoolklas. Gezinsinterventies brengen vergelijkbaar hoge kosten met zich mee. In 2009-2010 bedroegen de kosten van het lokale programma van Sure Start gemiddeld 1500 euro per kind. Daarom gaan we hier uit van 1200 tot 2400 euro per kind. Het kost gemiddeld 6700 euro per jaar om een kind tussen de twee en vier jaar naar een peuterschool te laten gaan.

Voor- en vroegschoolse interventies: Waar moet je rekening mee houden?

Voor je deze interventie toepast in je leeromgeving, moet je rekening houden met het volgende:

1. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor voorschoolse educatie en kinderopvang. Inzet van voor- en vroegschoolse interventies kunt u in samenwerking doen, binnen de bestaande kaders voor verantwoordelijkheden en besteding van middelen.
2. De interventies moeten van hoge kwaliteit zijn, en gekwalificeerd en goed opgeleid personeel is essentieel.
3. Die hoge kwaliteit komt tot uitdrukking in de ontwikkeling van een positieve relatie tussen medewerkers en kinderen, waarbij de kinderen o.a. kennismaken met (voor)lezen, beginnend cijfermatig inzicht ontwikkelen en non-verbaal leren redeneren.
4. Een langere periode (minimaal een jaar) op een voor- of peuterschool en starten op jonge leeftijd (drie jaar) lijken meer effect te hebben dan kortere periodes op een iets latere leeftijd, wat gemiddeld minder resultaten oplevert.
5. Kinderen met een extra ondersteuningsbehoefte kunnen profiteren van hoogwaardige interventies, vooral als daar kinderen uit verschillende milieus aan meedoen en als deze interventies een sterke educatieve component hebben.

[Deze interventie is overgenomen uit de 'teaching en learning toolkit' van de Education Endowment Foundation \(EEF\).](#)
Deze toolkit is tot stand gekomen op basis van een meta-analyse van jarenlang internationaal onderzoek naar het inlopen van met name cognitieve achterstanden. Het Nationaal Programma Onderwijs is echter breder, en ziet ook op socialemotionele ontwikkeling en executieve vaardigheden van leerlingen. Gelet op deze aanvullende functies, kan het zijn dat deze interventies als effectiever wordt ervaren dan hier weergegeven. In de komende periode wordt de informatie over deze interventie dan ook aangevuld.

Uitbreiding onderwijs (EEF)

Beperkt effect tegen gemiddelde kosten, op basis van gemiddeld bewijs.

Deze samenvatting gaat over het verlengen van de reguliere lestijd op school en de inzet van gerichte voor- en naschoolse interventies. Andere oplossingen voor het uitbreiden van het onderwijs komen aan de orde in andere onderdelen van de Toolkit, zoals Huiswerk, Voor- en vroegschoolse interventies en Zomerscholen.

Het onderzoek richt zich op drie soorten interventies om het onderwijs op school uit te breiden: i) verlenging van het schooljaar; ii) verlenging van de schooldag; iii) extra onderwijs, voor of na schooltijd, voor specifieke groepen leerlingen, vooral kinderen uit kansarme gezinnen of minder goed presterende kinderen.

Hoe effectief is deze interventie?

De onderzoeksresultaten laten zien dat leerlingen per jaar gemiddeld twee maanden extra vooruitgang boeken als ze langer les krijgen, met name als het gaat om gerichte voor- en naschoolse interventies. Er is enig bewijs dat kinderen uit kansarme gezinnen er meer profijt van hebben: zij bereiken tegen de drie maanden extra vooruitgang. Er zijn ook bredere voordelen voor leerlingen uit kansarme gezinnen, zoals minder verzuim, beter gedrag en een beter contact met klasgenoten.

Sommige interventies bieden niet alleen leerondersteuning, maar creëren ook een stimulerende omgeving, met activiteiten die bijdragen aan de ontwikkeling van persoonlijke en sociale vaardigheden. Deze zullen eerder bijdragen aan betere leerprestaties dan interventies die alleen gericht zijn op het schoolwerk.

Het is echter niet duidelijk of dit komt door de extra activiteiten of door de verbeterde aanwezigheid en grotere betrokkenheid.

Het onderzoek toont ook aan dat het in het voortgezet onderwijs lastiger is om leerlingen (langdurig) aan voor- en naschoolse programma's te laten meedoen dan in het primair onderwijs. De verlengde schooldag kan alleen succesvol zijn als zowel de ouders als de medewerkers deze ondersteunen en in extreme gevallen (bijv. als kinderen per dag langer dan negen uur op school zitten) blijkt deze geen extra voordelen te bieden.

Hoe overtuigend is het bewijs?

Het bewijs is gemiddeld overtuigend. De beslissing om het schooljaar of de schooldag te verlengen maakt vaak deel uit van bredere interventies om het onderwijs op een school te hervormen. Dat maakt het lastig om eventuele positieve effecten direct toe te schrijven aan de extra tijd. De studies laten geen consistent beeld zien als het om positieve effecten gaat. Dat betekent dat extra tijd alleen niet voldoende is. Die tijd moet effectief gebruikt worden. Individuele of gerichte interventies zijn waarschijnlijk grondiger geëvalueerd dan andere vormen van verlengde lestijd en zelfs daar zijn wisselende effecten te zien.

De meeste onderzoeken op dit gebied komen uit de Verenigde Staten. Uit alle evaluaties komt naar voren dat er diepgaander onderzoek moet worden gedaan en dat uit de resultaten duidelijk moet blijken wat het directe effect is op de leerprestaties.

Wat zijn de kosten?

Over het algemeen worden de kosten als gemiddeld aangemerkt. Als het schooljaar met twee weken wordt verlengd, kost dat ongeveer 365 euro per basisschoolleerling per jaar en ongeveer 440 euro per leerling per jaar in het voortgezet onderwijs (gebaseerd op [Kansrijk Onderwijsbeleid](#), CPB, 2020). Naschoolse activiteiten kosten naar schatting gemiddeld 8 euro per leerling per dag. Als leerlingen één keer per week een naschools programma volgen, kost dat dus 320 euro, uitgaand van een schooljaar van 40 weken. Deze kosten kunnen hoger uitvallen naarmate er meer ervaren en hoger gekwalificeerd personeel wordt ingezet.

Uitbreiden van de onderwijs: Waar moet je rekening mee houden?

Voor je deze interventie toepast in je leeromgeving, moet je rekening houden met het volgende:

1. Het is belangrijk om ervoor te zorgen dat de extra tijd zo goed mogelijk wordt benut. De lessen moeten worden afgestemd op de behoeften van de leerlingen en zijn afgestemd op hun niveau.
2. Naschoolse programma's met een heldere opbouw, duidelijke raakvlakken met het reguliere lesprogramma en ervaren en goed opgeleid personeel lijken meer bij te dragen aan de leerprestaties dan andere interventies met extra lessen.
3. Naschoolse interventies kunnen voorzien in intensievere instructie (zie ook **Een-op-een begeleiding (EEF)**).
4. Verrijkende activiteiten die niet direct op het leren gericht zijn, kunnen een positief effect hebben op de prestaties. Dit verband is echter niet duidelijk aangetoond en het effect van de verschillende interventies varieert aanzienlijk (zie ook Sportieve activiteiten (EEF) of Cultuureducatie (EEF)).
5. Heb je onderzocht hoe de kwaliteit van het lesgeven en het leren binnen de reguliere schooltijd kan worden verbeterd? Wellicht is het goedkoper en efficiënter om eerst meer wetenschappelijk onderbouwde interventies te introduceren voor de reguliere schooldag.

Onder interventies voor het uitbreiden van het onderwijs kunnen bijvoorbeeld ook activiteiten in het kader van praktijkgerichte vakken of LOB vallen als er op dat terrein vertragingen waar te nemen zijn.

[Deze interventie is overgenomen uit de 'teaching en learning toolkit' van de Education Endowment Foundation \(EEF\). Deze toolkit is tot stand gekomen op basis van een meta-analyse van jarenlang internationaal onderzoek naar het inlopen van met name cognitieve achterstanden. Het Nationaal Programma Onderwijs is echter breder, en ziet ook op sociaalemotionele ontwikkeling en executieve vaardigheden van leerlingen. Gelet op deze aanvullende functies, kan het zijn dat deze interventies als effectiever wordt ervaren dan hier weergegeven. In de komende periode wordt de informatie over deze interventie dan ook aangevuld.](#)

Zomer- of lentescholen (EEF)

+2

Beperkt effect tegen gemiddelde kosten, op basis van veel bewijs.

Zomerscholen zijn lessen die in de zomervakantie worden gegeven. Ze zijn vaak bedoeld om achterstanden in te halen, al zijn sommige niet gericht op leren, maar vooral op sportieve en niet-schoolgerelateerde activiteiten. Er zijn ook interventies met een specifiek doel, bijvoorbeeld leerlingen helpen bij de overgang van het primair naar het voortgezet onderwijs of om goed presterende leerlingen voor te bereiden op de universiteit.

Hoe effectief is deze interventie?

Over het algemeen blijkt uit het onderzoek dat leerlingen die naar een zomerschool gaan ongeveer twee maanden extra vooruitgang boeken vergeleken met andere leerlingen.

Het effect is groter (wel vier maanden extra vooruitgang) als de zomerscholen een intensief programma hebben, er genoeg middelen beschikbaar zijn en de lessen door ervaren en gekwalificeerde leerkrachten/docenten worden gegeven in kleine groepen. Zomerscholen zonder duidelijke leercomponent blijken over het algemeen geen betere schoolprestaties op te leveren. Andere factoren, bijvoorbeeld of de leerling de leerkrachten/docenten van school al kent, lijken over het algemeen minder verschil te maken.

Hoe overtuigend is het bewijs?

Over het algemeen is er veel onderzoek gedaan naar zomerscholen. Uit een aantal meta-analyses komt stevast een beperkt effect naar voren. De studies omvatten leerlingen uit het primair en voortgezet onderwijs en zijn vooral gericht op de effecten van zomerscholen op lees- en schrijfprestaties. Uit sommige studies blijkt dat het effect groter is voor leerlingen uit kansarme gezinnen, maar dit is niet consistent aangetoond.

De meeste studies zijn uitgevoerd in de Verenigde Staten. Een meta-analyse waarin de resultaten van drie recente evaluaties van zomerscholen in Engeland zijn samengenomen, laat echter zien dat het gemiddelde rendement van twee maanden extra vooruitgang bij lezen en schrijven ook in het Verenigd Koninkrijk haalbaar is.

Een recente evaluatie voor het Britse ministerie van onderwijs wees uit dat het beperkte effect van zomerscholen voor een groot deel te wijten was aan een slechte opkomst.

Wat zijn de kosten?

Over het algemeen worden de kosten als gemiddeld aangemerkt. Er moeten leerkrachten/docenten worden aangetrokken voor de duur van de zomerschool en er moet worden geïnvesteerd in een locatie en lesmaterialen (boeken en kopieerkosten). Een zomerschool in de regio kost doorgaans 290 tot 350 euro per leerling per week. Volgens recente evaluaties van zomerscholen in Engeland liggen de kosten iets hoger, namelijk op 1600 tot 2000 euro per leerling per vier weken (400 tot 500 euro per leerling per week). Over het algemeen worden de kosten echter als gemiddeld aangemerkt (minder dan 840 euro per leerling per jaar) omdat de onderzochte zomerscholen ongebruikelijk lang waren.

Zomerscholen: Waar moet je rekening mee houden?

Voor je deze interventie toepast in je leeromgeving, moet je rekening houden met het volgende:

1. Als je met een zomerschool de schoolprestaties wilt verbeteren, moet deze een leercomponent hebben. Heeft jouw zomerschool een intensieve instructiecomponent (in kleine groepen of een-op-een)?
2. Zomerscholen zijn relatief duur. Heb je overwogen om gedurende het schooljaar te voorzien in extra leertijd? Daarmee bereik je misschien vergelijkbare resultaten voor minder geld.
3. Bij een zomerschool kan het lastig zijn om ervoor te zorgen dat de leerlingen gedurende het hele programma blijven komen. Hoe kun je leerlingen en hun familie betrokken houden?

[Deze interventie is overgenomen uit de 'teaching en learning toolkit' van de Education Endowment Foundation \(EEF\).](#) Deze toolkit is tot stand gekomen op basis van een meta-analyse van jarenlang internationaal onderzoek naar het

inlopen van met name cognitieve achterstanden. Het Nationaal Programma Onderwijs is echter breder, en ziet ook op socialemotionele ontwikkeling en executieve vaardigheden van leerlingen. Gelet op deze aanvullende functies, kan het zijn dat deze interventies als effectiever wordt ervaren dan hier weergegeven. In de komende periode wordt de informatie over deze interventie dan ook aangevuld.

[Praktijkaart](#)

B. (Didactische) interventies gericht op effectievere inzet onderwijs om hiaten in kennis/ vaardigheden te repareren (voor alle leerlingen of voor groepen leerlingen)

Een-op-een begeleiding (tutoring) (EEF)

+5

Gemiddeld effect tegen hoge kosten, op basis van veel bewijs.

Bij een-op-een-begeleiding geeft een leerkracht/docent, onderwijsassistent/instructeur of een andere volwassene een leerling intensieve individuele begeleiding. Dat kan buiten de normale lessen, als aanvulling op het onderwijs, bijvoorbeeld als onderdeel van een Verlengde schooldag of tijdens een Zomerschool, of als vervanging van andere lessen.

Hoe effectief is deze interventie?

Uit onderzoek blijkt dat een-op-een-begeleiding effectief kan zijn en gemiddeld ongeveer vijf maanden extra vooruitgang kan opleveren.

Korte, regelmatig terugkerende sessies (drie tot vijf keer per week ca. 30 minuten per keer) gedurende een vaste periode (zes tot twaalf weken) blijken tot een optimaal resultaat te leiden. Het onderzoek laat ook zien dat deze instructie een aanvulling moet zijn op het reguliere onderwijs en daar expliciet aan gekoppeld moet zijn. Daarnaast moeten leerkrachten/docenten de vooruitgang monitoren om ervoor te zorgen dat de interventie zinvol is. Studies waarin een-op-een-begeleiding wordt vergeleken met instructie in kleine groepen laten wisselende resultaten zien. In sommige gevallen leidt een-op-een-begeleiding tot meer verbetering, maar in andere gevallen blijkt instructie in groepjes van twee of drie net zo effectief of zelfs effectiever. De uiteenlopende resultaten kunnen erop wijzen dat vooral het lesgeven in heel kleine groepjes bijdraagt aan het positieve effect en dat de grootte van de groep (één of iets meer leerlingen) er minder toe doet.

Bovengenoemde interventie uitgevoerd onderwijsassistenten/instructeurs of vrijwilligers kunnen waardevol zijn, maar zijn minder effectief dan interventies door ervaren en speciaal daarvoor opgeleide leerkrachten/docenten. Die hebben doorgaans bijna twee keer zo veel effect. Als de instructie door vrijwilligers of onderwijsassistenten/instructeurs wordt gegeven, is het raadzaam om hen te trainen en met een gestructureerde opzet te laten werken.

Hoe overtuigend is het bewijs?

Over het algemeen is het bewijs consistent en sterk, vooral voor jonge leerlingen in het primair onderwijs die achterlopen bij hun klasgenoten, en voor vakken als lezen en rekenen/wiskunde. Er is minder onderzoek gedaan naar het voortgezet onderwijs of naar andere vakken. Vooral het effect op leerlingen uit kansarme gezinnen is positief.

Uit vier recente evaluaties van een-op-een-interventies in het Verenigd Koninkrijk (zie Catch Up Numeracy, Catch Up Literacy, REACH en Switch-on Reading) werd een gemiddeld rendement van drie tot zes maanden extra vooruitgang aangetoond. Daaruit kunnen we concluderen dat dit positieve effect met succes elders kan worden herhaald.

Klik hier voor meer informatie.

Wat zijn de kosten?

Een effectieve interventie vergt een inzet van vijf keer per week 30 minuten instructie, gedurende twaalf weken. Dat komt neer op vier volle werkdagen voor een leerkracht/docent, ofwel ongeveer 800 euro per leerling. Bij inzet van een onderwijsassistent zouden deze kosten lager liggen, maar uit het onderzoek blijkt dat het effect over het

algemeen groter is als leerkrachten/docenten de instructie geven. Over het algemeen worden de kosten als hoog aangemerkt.

Er is enig bewijs dat Instructie in kleine groepen vergelijkbare resultaten kan opleveren tegen lagere kosten.

Een-op-een-begeleiding: Waar moet je rekening mee houden?

Voor je deze interventie toepast in je leeromgeving, moet je rekening houden met het volgende:

1. Een-op-een-begeleiding is een heel effectief middel om leerlingen achterstanden te laten inlopen, maar het is vrij duur. Heb je in plaats daarvan Instructie in kleine groepen overwogen, en het effect daarvan te evalueren?
2. Instructie zal eerder effect hebben als het een aanvulling is op het normale onderwijs en expliciet is gekoppeld aan wat er in de les wordt behandeld.
3. Heb je nagedacht over hoe je leerlingen en leerkrachten/docenten gaat begeleiden om ervoor te zorgen dat het effect blijvend is, ook tijdens de normale lessen?
4. Een-op-een-begeleiding door onderwijsassistenten/instructeurs zijn waarschijnlijk vooral zinvol als zij ervaren zijn en daarvoor trainingen hebben gevolgd. Welke trainingen en begeleiding ga je aanbieden?
5. Een aantal een-op-een-begeleiding door onderwijsassistenten/instructeurs is grondig geëvalueerd en effectief bevonden. Als je overweegt een interventie in te kopen, zijn deze dan een optie?

[Deze interventie is overgenomen uit de 'teaching en learning toolkit' van de Education Endowment Foundation \(EEF\).](#) Deze toolkit is tot stand gekomen op basis van een meta-analyse van jarenlang internationaal onderzoek naar het inlopen van met name cognitieve achterstanden. Het Nationaal Programma Onderwijs is echter breder, en ziet ook op socialemotionele ontwikkeling en executieve vaardigheden van leerlingen. Gelet op deze aanvullende functies, kan het zijn dat deze interventies als effectiever wordt ervaren dan hier weergegeven. In de komende periode wordt de informatie over deze interventie dan ook aangevuld.

[Praktijkaart](#)

Individuele instructie (tutoring) (EEF)

Gemiddeld effect tegen zeer lage kosten, op basis van gemiddeld bewijs.

Bij individuele instructie krijgt elke leerling individuele opdrachten en begeleiding. Deze aanpak is gebaseerd op het idee dat elke leerling andere behoeften heeft en dat een persoonlijke benadering, vooral in het soort activiteiten en het tempo waarin leerlingen de lesstof tot zich nemen, het meest effectief is. In het onderwijs zijn in de loop der jaren verschillende modellen van individuele instructie toegepast, vooral bij vakken als rekenen/wiskunde, waar leerlingen grotendeels zelfstandig opdrachten maken. Meer recent zijn er digitale technologieën ingezet om individuele activiteiten en feedback mogelijk te maken.

Hoe effectief is deze interventie?

Over het algemeen heeft individuele instructie een positief effect, al lopen de resultaten van de verschillende studies flink uiteen. Uit sommige onderzoeken komt een beperkt negatief effect naar voren.

Bij individuele instructie in de klas blijkt de leerkracht/docent meer een managementrol te krijgen omdat deze aanpak meer organisatie en monitoring vereist, waardoor er minder tijd overblijft voor goede pedagogische interactie. Dat kan wellicht de uiteenlopende resultaten verklaren. Daarom kan individuele instructie beter worden ingezet als aanvulling op het klassikale onderwijs dan als standaardvervanging.

Een aantal recentere studies laat een groter effect zien. Daarin werd digitale technologie ingezet voor individuele instructie, en dat zou dit grotere effect kunnen verklaren. Met technologie kun je misschien directer feedback geven op de individuele taken (zie ook **Feedback (EEF)** voor meer informatie over het effect ervan.)

Hoe overtuigend is het bewijs?

Verschillende meta-analyses ondersteunen de conclusie dat een individuelere aanpak voor hele klassen een gemiddeld positief effect kan hebben. De resultaten zijn echter niet eenduidig en sommige meta-analyses laten een minder groot effect zien.

Er is ook onderzoek uit gerelateerde vakgebieden, zoals computerondersteund leren en het 'beheersingsleren' van Bloom, waar leerlingen stapsgewijs instructie krijgen, feedback ontvangen en pas verdergaan als ze een bepaalde stap volledig beheersen. Op beide gebieden blijkt instructie in kleine groepen effectiever te zijn dan individuele instructie.

Het bewijs is grotendeels afkomstig uit studies binnen het voortgezet onderwijs en studies naar wiskunde, maar ook voor bijvoorbeeld de natuurwetenschappelijke vakken, geschiedenis en aardrijkskunde zijn er positieve effecten gevonden.

Wat zijn de kosten?

De kosten van individuele instructie zijn meestal zeer laag. Technologische interventies, zoals onlineprogramma's of systemen voor geïntegreerd leren, zijn de afgelopen jaren goedkoper geworden. Over het algemeen worden de kosten daarom als zeer laag aangemerkt.

Individuele instructie: Waar moet je rekening mee houden?

Voor je deze interventie toepast in je leeromgeving, moet je rekening houden met het volgende:

1. Hoe zorg je ervoor dat er voldoende tijd is voor directe interactie tussen de leerkracht/docent en de leerlingen, zowel individueel als klassikaal, als de leerkracht/docent zijn/haar handen vol heeft aan het organiseren en monitoren van individuele activiteiten?
2. Het kan zijn dat individuele instructie alleen effectief is voor leerlingen die hun eigen leren goed kunnen managen (zie ook Metacognitie en zelfregulerend leren (EEF)). Wat heeft dit voor gevolgen voor jouw

leerlingen?

3. Als je digitale middelen gebruikt voor individuele leeractiviteiten, is dat voor de leerlingen een effectieve manier om de stof te oefenen, maar leerlingen hebben daarnaast directe instructie van een leerkracht/docent nodig als er nieuwe stof wordt behandeld of als de leerlingen geen progressie boeken.
4. Heb je instructie in kleine groepen overwogen om leerlingen met verschillende leerbehoeften tegemoet te komen zonder dat dit ten koste gaat van de totale hoeveelheid instructie die de leerlingen ontvangen?

[Deze interventie is overgenomen uit de 'teaching en learning toolkit' van de Education Endowment Foundation \(EEF\).](#) Deze toolkit is tot stand gekomen op basis van een meta-analyse van jarenlang internationaal onderzoek naar het inlopen van met name cognitieve achterstanden. Het Nationaal Programma Onderwijs is echter breder, en ziet ook op socialemotionele ontwikkeling en executieve vaardigheden van leerlingen. Gelet op deze aanvullende functies, kan het zijn dat deze interventies als effectiever wordt ervaren dan hier weergegeven. In de komende periode wordt de informatie over deze interventie dan ook aangevuld.

[Praktijkaart](#)

Instructie in kleine groepen (tutoring) (EEF)

+4

Gemiddeld effect tegen gemiddelde kosten, op basis van beperkt bewijs.

Instructie in kleine groepen houdt in dat één leerkracht/docent of iemand anders met onderwijservaring lesgeeft aan groepjes van twee tot vijf leerlingen. Zo kan deze zich exclusief op een klein groepje leerlingen richten, meestal in een apart lokaal of een aparte ruimte. Intensieve instructie in kleine groepen wordt vaak toegepast ter ondersteuning van minder goed presterende leerlingen of leerlingen die achterlopen, maar kan ook in algemenere zin worden ingezet om meer vooruitgang te boeken of om ingewikkelde onderwerpen of vaardigheden aan te leren.

Hoe effectief is deze interventie?

Over het algemeen blijkt uit onderzoek dat instructie in kleine groepen effectief is, waarbij als vuistregel geldt: hoe kleiner de groep, hoe beter. Instructie in een groep van twee heeft iets meer effect dan in een groep van drie leerlingen, maar iets minder effect dan een-op-een-begeleiding.

Uit sommige studies blijkt dat dit effect wordt verklaard doordat de leerkracht/docent meer feedback kan geven, leerlingen meer betrokken zijn in kleinere groepen of omdat het werk beter is afgestemd op hun behoeften. Vanaf zes of zeven leerlingen per groep neemt de effectiviteit aanzienlijk af.

Hoewel dit patroon over de hele linie zichtbaar is, is er wel enige variatie in de mate van effectiviteit. Bij lezen zijn kleine groepen soms effectiever dan een-op-een-begeleiding of groepjes van twee. Misschien komt dat doordat het lezen in die gevallen efficiënt georganiseerd is en dat alle leerlingen goed meedoen omdat ze om de beurt een stukje moeten lezen, zoals bij begeleidend lezen.

Gezien de variatie in effectiviteit moeten we met twee dingen rekening houden. Allereerst kan de kwaliteit van de instructie in kleine groepen net zo'n grote (of een nog grotere) rol spelen als de exacte groepsgrootte. Er is bewijs dat trainingen voor leerkrachten een positief effect hebben op de resultaten van de leerlingen. Ten tweede is het belangrijk om de effectiviteit van de verschillende methoden te evalueren, want de behandelde stof en de samenstelling van de groepen kunnen ook van invloed zijn op de resultaten. Gezien deze onzekerheid en de lagere kosten kan instructie in kleine groepen een zinvol alternatief zijn voordat je een-op-een-begeleiding overweegt.

Hoe overtuigend is het bewijs?

Het bewijs heeft vooral betrekking op minder goed presterende leerlingen die aanvullende begeleiding krijgen om hun klasgenoten te kunnen bijhouden. Er is meer onderzoek gedaan naar instructie in tweetallen dan naar andere vormen van instructie in kleine groepen. Er is dus niet voldoende bewijs voor de effectiviteit van lesgeven in kleine groepen van verschillende grootte en wisselende intensiteit. Het bewijs dat is gevonden is afkomstig van individuele studies. Er zijn maar heel weinig studies waarin systematisch met verschillende groepsgroottes is geëxperimenteerd om te onderzoeken wat het effect daarvan is vergeleken met groepjes van twee of drie leerlingen. Meer onderzoek op dit gebied zou dus wenselijk zijn. Over het algemeen is het bewijs beperkt.

Tot nu toe kwamen de meeste studies uit de Verenigde Staten. De afgelopen jaren zijn in het Verenigd Koninkrijk echter ook steeds meer diepgaande studies uitgevoerd. Een evaluatie uit 2014 liet zien dat leerlingen uit jaar 6 en 7 (leeftijd: 10 tot 12 jaar) drie maanden extra vooruitgang boekten met Switch-on Reading, een gestructureerd programma waarbij met kleine groepen werd gewerkt. Daarnaast bleek dat een intensief coachingstraject dat bestond uit een-op-een-begeleiding en instructie in kleine groepen een gemiddeld effect had van vijf maanden extra vooruitgang.

Ook uit de evaluatie van Every Child Counts uit 2011 kwam naar voren dat het programma een positief effect had als het een-op-een werd toegepast of in groepjes van twee of drie. De hoeveelheid vooruitgang was voor elke groepsgrootte hetzelfde.

Wat zijn de kosten?

Over het algemeen worden de kosten als gemiddeld aangemerkt. De kosten nemen af naarmate de groep groter wordt, omdat de meeste kosten de personele bezetting betreffen. De kosten van instructie aan tweetallen komen neer op ongeveer 400 euro per leerling per periode (op basis van 2 leerlingen die gedurende 12 weken 5 x per

week 30 minuten instructie krijgen). De benodigde middelen of materialen kosten gemiddeld 270 euro per leerling (in een enkel geval nog goedkoper).

Instructie in kleine groepen: Waar moet je rekening mee houden?

Voor je deze interventie toepast in je leeromgeving, moet je rekening houden met het volgende:

1. Instructie in kleine groepen lijkt vooral effectief te zijn als deze gericht is op de specifieke behoeften van de leerlingen. Hoe kun je de behoeften van leerlingen goed beoordelen voordat je een nieuwe interventie inzet?
2. Een-op-een-begeleiding en instructie in kleine groepen zijn beide effectieve interventies, maar omdat groepjes van twee of drie goedkoper zijn, kan het zinvol zijn die optie eerst vaker in te zetten. Heb je overwogen om instructie aan twee- of drietallen als eerste optie te proberen?
3. Training en begeleiding van leerkrachten/docenten kunnen de effectiviteit van instructie in kleine groepen vergroten. Hebben de mensen die nu instructie geven in kleine groepen daarvoor speciale training ontvangen?

Deze interventie is overgenomen uit de 'teaching en learning toolkit' van de Education Endowment Foundation (EEF). Deze toolkit is tot stand gekomen op basis van een meta-analyse van jarenlang internationaal onderzoek naar het inlopen van met name cognitieve achterstanden. Het Nationaal Programma Onderwijs is echter breder, en ziet ook op sociaalemotionele ontwikkeling en executieve vaardigheden van leerlingen. Gelet op deze aanvullende functies, kan het zijn dat deze interventies als effectiever wordt ervaren dan hier weergegeven. In de komende periode wordt de informatie over deze interventie dan ook aangevuld.

[Praktijkaart](#)

Leren van en met medeleerlingen (tutoring) (EEF)

Gemiddeld effect tegen zeer lage kosten, op basis van veel bewijs.

Er bestaan diverse interventies die gericht zijn op het leren van medeleerlingen. Daarbij werken de leerlingen in tweetallen of kleine groepjes en geven ze elkaar gerichte begeleiding, bijvoorbeeld:

- leeftijdsoverschrijdende instructie, waarbij een oudere leerling wordt gekoppeld aan een of meer jongere leerlingen en de rol van instructeur op zich neemt;
- leren met hulp van medeleerlingen, een gestructureerde interventie die bestaat uit twee- of driewekelijkse sessies van 25 tot 35 minuten voor rekenen en lezen;
- wederzijds leren, waarbij leerlingen elkaar afwisselen als instructeur en geïnstrueerde.

Deze interventies hebben met elkaar gemeen dat leerlingen zelf verantwoordelijk zijn voor bepaalde aspecten van het lesgeven en voor het evalueren van hun succes.

Evaluatie door medeleerlingen houdt in dat de leerling die als instructeur optreedt feedback geeft aan zijn medeleerling. Die kan bijvoorbeeld gericht zijn op verbetering van het leerproces of op het rechtzetten van dingen die de leerling niet goed heeft begrepen.

Hoe effectief is deze interventie?

Over het algemeen blijken dit soort interventies een positief effect te hebben op de leerprestaties, met een gemiddeld rendement van ongeveer vijf maanden extra vooruitgang. De studies laten zien dat zowel de leerling die als instructeur optreedt als de geïnstrueerde hier profijt van kan hebben en dat dit voor veel leeftijdscategorieën geldt. Hoewel alle typen leerlingen voordeel kunnen hebben van het leren van medeleerlingen, is er enig bewijs dat minder goed presterende leerlingen en leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften er het meest aan hebben.

Deze interventie blijkt vooral effectief als de leerlingen goed worden begeleid, om ervoor te zorgen dat hun interactie van hoge kwaliteit is. Deze begeleiding kan bestaan uit vragenlijsten voor gebruik tijdens de sessies of trainingen en feedback voor de instructeurs. Een aantal studies naar leeftijdsoverschrijdende instructie wijst uit dat een leeftijdsverschil van twee jaar wordt aanbevolen en dat intensieve instructieblokken effectiever zijn dan langer lopende interventies.

Leren van medeleerlingen blijkt effectiever als de interventie een aanvulling is op het reguliere onderwijs of dit versterkt, en niet in de plaats komt van de gewone lessen. Daaruit kunnen we concluderen dat leren van medeleerlingen het meest effectief is als het wordt ingezet om de behandelde stof te verankeren en niet om nieuwe stof te introduceren.

Hoe overtuigend is het bewijs?

Er is uitgebreid onderzoek gedaan naar leren van medeleerlingen en de resultaten laten meestal een gemiddeld tot groot effect zien. Uit kwalitatief hoogwaardige evaluaties blijkt dat deze interventie zowel effect heeft in het primair onderwijs als in het voortgezet onderwijs en werkt bij verschillende vakken.

Hoewel het bewijs overwegend positief is, laten recentere studies een beperkter gemiddeld effect zien, waaruit blijkt dat het zinvol is de uitvoering en het effect van de interventie goed te monitoren. Over het algemeen wordt het bewijs als uitgebreid aangemerkt.

Uit twee gerandomiseerde gecontroleerde studies uit 2015, uitgevoerd op Engelse scholen, kwam naar voren dat nieuwe interventies op het gebied van instructie door medeleerlingen geen verbetering van de leerprestaties opleverden. Dit kan een bevestiging zijn van eerdere bevindingen, namelijk dat factoren als de hoeveelheid of het type begeleiding hierbij een rol speelt. Het kan ook zijn dat nieuwe interventies op dit gebied minder effect hebben op scholen waar leren van medeleerlingen of samenwerkend leren al gangbaar zijn. Het is raadzaam deze mogelijkheden mee te wegen in toekomstig onderzoek.

Wat zijn de kosten?

De directe kosten van leren van medeleerlingen zijn zeer laag, want er zijn nauwelijks extra materialen voor nodig (12 tot 23 euro per leerling per jaar). Het is aan te raden om het personeel trainingen en extra begeleiding aan te bieden, vooral in de beginfase, als de interventie wordt opgezet. De algemene kosten zijn naar schatting zeer laag: maximaal 93 euro per leerling.

Leren van medeleerlingen: Waar moet je rekening mee houden?

Voor je deze interventie toepast in je leeromgeving, moet je rekening houden met het volgende:

1. Zijn de activiteiten voldoende uitdagend voor de leerling die instructie krijgt? Heeft de leerling iets aan de instructies van de medeleerling?
2. Hoe zorg je ervoor voor een goede interactie? Welke begeleiding krijgt de leerling die instructie geeft?
3. Trainingen voor medewerkers en leerlingen die instructie geven is essentieel voor het welslagen van de interventie. Hoe bouw je voldoende tijd in om zowel medewerkers als leerlingen die instructie geven te trainen en om na verloop van tijd verbeteringen aan te brengen in het proces?
4. Hoe zorg je ervoor dat de interventie wordt ingezet om bestaande stof te herhalen of te verankeren en niet om nieuwe stof te introduceren?
5. Intensieve blokken van vier tot tien weken blijken het meeste effect te sorteren voor zowel de leerling die instructie geeft als de geïnstrueerde. Is deze intensiteit haalbaar op jouw school?

[Deze interventie is overgenomen uit de 'teaching en learning toolkit' van de Education Endowment Foundation \(EEF\). Deze toolkit is tot stand gekomen op basis van een meta-analyse van jarenlang internationaal onderzoek naar het inlopen van met name cognitieve achterstanden. Het Nationaal Programma Onderwijs is echter breder, en ziet ook op sociaalemotionele ontwikkeling en executieve vaardigheden van leerlingen. Gelet op deze aanvullende functies, kan het zijn dat deze interventies als effectiever wordt ervaren dan hier weergegeven. In de komende periode wordt de informatie over deze interventie dan ook aangevuld.](#)

[Praktijkaart](#)

Feedback (EEF)

Groot effect tegen zeer lage kosten, op basis van gemiddeld bewijs.

Feedback houdt in dat de leerling of leerkracht/docent informatie krijgt over zijn of haar functioneren in relatie tot de leerdoelen of -resultaten. Feedback moet erop gericht zijn de leerprestaties van de leerling te verbeteren (en geschikt zijn voor dat doel). Met deze feedback wordt de leerkracht/docent of de leerling bijgestuurd om een bepaald doel te bereiken, door de inspanningen en activiteiten te koppelen aan een bepaald resultaat. Daarbij kan het gaan om het resultaat van de activiteit, de weg ernaartoe (het proces), de omgang van de leerling met zijn/haar leerproces, zijn/haar zelfredzaamheid of om de leerling zelf. Dat laatste lijkt het minst effectief te zijn. Deze feedback kan mondeling of schriftelijk worden gegeven, of via toetsing of digitale technologie. De feedback wordt gegeven door een leerkracht/docent of iemand die deze rol vervult of door klasgenoten (zie ook **Leren van en met medeleerlingen (tutoring) (EEF)**).

Hoe effectief is deze interventie?

Uit onderzoek naar feedback komt naar voren dat dit meestal een zeer groot effect heeft op het leren. Feedback kan echter zeer uiteenlopende effecten hebben en uit sommige studies blijkt dat het effect ook negatief kan zijn, waardoor de situatie juist verslechtert. Daarom is het belangrijk om inzicht te krijgen in de mogelijke voor- en nadelen van feedback als aanpak bij het lesgeven en leren. Over het algemeen blijkt dat wetenschappelijk onderbouwde interventies die expliciet gericht zijn op het geven van feedback aan leerlingen, zoals het 'beheersingsleren' (*mastery learning*) van Benjamin Bloom, een positief effect hebben. Feedback heeft effect in alle leeftijdscategorieën. Onderzoek op scholen was vooral gericht op Engels, rekenen/wiskunde en, in mindere mate, de natuurwetenschappelijke vakken.

Het idee achter Assessment for Learning (AfL), een op groei gerichte beoordelingsmethode, was deels gebaseerd op het bewijs van het effect van feedback. Uit één AfL-evaluatie kwam naar voren dat een half GCSE-punt hoger per leerling per vak haalbaar was (op een schaal van A tot en met G), wat in lijn is met breder feedbackonderzoek.

Studies waaruit een minder duidelijk effect naar voren kwam laten zien dat het lastig is om de kwaliteit van de feedback in de klas te verbeteren. Dat blijkt ook uit een recente pilotstudie van de EEF, waarin leerkrachten/docenten via actieonderzoek probeerden de onderzoeksresultaten in de praktijk toe te passen.

Hoe overtuigend is het bewijs?

Er is een aanzienlijk aantal evaluaties en meta-analyses uitgevoerd van het effect van feedback. Uit onderwijskundige studies komen veelal positieve effecten naar voren (meer dan uit psychologische of theoretische studies). Het doel van de feedback is hier het verbeteren van de leerresultaten bij lezen of rekenen/wiskunde of bij het onthouden van informatie. Een recente meta-analyse van studies naar formatieve toetsing op scholen toont aan dat de voordelen beperkter kunnen zijn: een verbetering van ongeveer drie maanden extra vooruitgang is haalbaar, of misschien tegen de vier maanden als de interventie wordt gecombineerd met trainingen voor de leerkracht/docent. Het effect van feedback kan per vak verschillen. Een meta-analyse naar het effect van formatieve toetsing op de schrijfvaardigheid wijst uit dat een verbetering van acht maanden extra vooruitgang haalbaar is, wat meer aansluit bij ander feedbackonderzoek.

Wat zijn de kosten?

De kosten voor het geven van effectievere feedback zijn niet hoog. Daarvoor is waarschijnlijk wel langdurige training van leerkrachten/docenten nodig, zodat zij betere feedback kunnen geven. Dat vereist ook actief onderzoek en evaluatie. Over het algemeen worden de kosten als zeer laag aangemerkt, namelijk maximaal 93 euro per leerling.

Feedback: Waar moet je rekening mee houden?

Voor je deze interventie toepast in je leeromgeving, moet je rekening houden met het volgende:

Effectieve feedback geven is lastig. Deze conclusies uit breder onderzoek kunnen daar misschien bij helpen. Effectieve feedback moet specifiek, nauwkeurig en duidelijk zijn (bijv. 'Het ging goed omdat je...' in plaats van alleen 'Correct'). Vergelijk wat een leerling nu doet met wat eerder niet goed ging (bijv. 'Ik zie dat je probeerde om X te verbeteren, want het ging nu veel beter dan de vorige keer'). Stimuleer en ondersteun verdere verbeterpogingen. Wees zuinig met feedback anders verliest de feedback zijn betekenis. Geef specifieke tips voor verbetering en zeg niet alleen wat een leerling fout doet. Laat je leerkrachten/docenten effectieve trainingen volgen.

1. Uit breder onderzoek blijkt dat feedback over complexe of lastige taken of doelen moet gaan, want daarmee benadruk je hoe belangrijk het is om door te zetten. Bovendien zal de feedback dan meer gewaardeerd worden door de leerlingen.
2. Feedback kan zowel door leeftijdsgenoten als volwassenen worden gegeven (zie ook *Leren van en met medeleerlingen (tutoring) (EEF)*).
3. Heb je nagedacht over eventuele problemen die zich kunnen voordoen als je feedback effectief en consequent wilt toepassen op jouw school?
4. Welke trainingen voor leerkrachten/docenten zijn er nodig om feedback op een succesvolle manier te kunnen inzetten op jouw school?

[Deze interventie is overgenomen uit de 'teaching en learning toolkit' van de Education Endowment Foundation \(EEF\).](#) Deze toolkit is tot stand gekomen op basis van een meta-analyse van jarenlang internationaal onderzoek naar het inlopen van met name cognitieve achterstanden. Het Nationaal Programma Onderwijs is echter breder, en ziet ook op sociaalemotionele ontwikkeling en executieve vaardigheden van leerlingen. Gelet op deze aanvullende functies, kan het zijn dat deze interventies als effectiever wordt ervaren dan hier weergegeven. In de komende periode wordt de informatie over deze interventie dan ook aangevuld.

Beheersingsgericht leren (EEF)

Gemiddeld effect tegen zeer lage kosten, op basis van gemiddeld bewijs.

Bij een traditionele manier van lesgeven wordt er aan elk onderwerp een vaste hoeveelheid tijd besteed. Daardoor kan de mate van beheersing van de stof per leerling verschillen. Bij beheersingsgericht leren zijn de resultaten constant, maar verschilt de tijd die leerlingen aan een bepaald onderwerp moeten besteden om dit volledig te beheersen en de leerdoelen te behalen.

De stof wordt daarbij opgedeeld in kleinere blokken met duidelijke doelen. De leerling gaat pas door naar het volgende blok als deze doelen zijn bereikt. De leerlingen werken deze blokken stapsgewijs af en moeten meestal minimaal 80 procent scoren op de test voor ze door mogen naar het volgende blok. Leerlingen die het vereiste niveau niet halen, krijgen extra instructie, hulp van klasgenoten, extra groepsopdrachten of huiswerk, zodat ze het verwachte niveau alsnog halen.

Hoe effectief is deze interventie?

Uit een aantal meta-analyses blijkt dat beheersingsgericht leren over het algemeen effectief is en een rendement van vijf maanden extra vooruitgang oplevert.

De gemeten effecten zijn in twee groepen te verdelen: twee meta-analyses noemen nauwelijks tot geen effect en de overige meta-analyses concluderen dat het effect neerkomt op zes maanden extra vooruitgang. Deze uiteenlopende resultaten laten zien dat het lastig is om beheersingsgericht leren effectief in te zetten.

Beheersingsgericht leren blijkt met name effectief te zijn als leerlingen in groepen of teams werken en medeverantwoordelijk zijn voor elkaars vooruitgang (zie ook **Samenwerkend leren (EEF)** en **Leren van en met medeleerlingen (tutoring) (EEF)**). Wat ook een belangrijke rol lijkt te spelen, is de hoge norm voor het bereiken van het beheersingsniveau (meestal 80 tot 90 procent voor de relevante test). Deze interventie blijkt veel minder effectief als leerlingen in hun eigen tempo werken (zie ook *Individuele instructie (tutoring) (EEF)*).

Beheersingsgericht leren kan ook effectiever zijn als het slechts af en toe wordt ingezet, of als aanvulling op de gewone lessen: interventies die maximaal 12 weken duurden leken meer effect te hebben dan interventies die langer duurden. Scholen zouden kunnen overwegen om beheersingsgericht leren voor bepaalde lastige onderwerpen in te zetten, maar niet voor alle lessen.

Beheersingsgericht leren blijkt een veelbelovende interventie om een leerachterstand te verkleinen. Minder goed presterende leerlingen kunnen met deze interventie een of twee maanden meer vooruitgang boeken dan goed presterende leerlingen. Leerkrachten/docenten moeten goed in de gaten houden hoe de snellere leerlingen hun tijd besteden.

Hoe overtuigend is het bewijs?

Het bewijs is gemiddeld overtuigend. Er is veel onderzoek gedaan naar het effect van beheersingsgericht leren, maar veel studies zijn gedateerd of de resultaten zijn niet eenduidig. Daarnaast zijn voor de meeste meta-analyses van beheersingsgericht leren oudere statistische methoden gebruikt, die misschien minder nauwkeurig zijn.

Ondanks deze mogelijke beperkingen komt het gemiddelde gemeten effect overeen met een recentere studie uit de Verenigde Staten, waaruit naar voren kwam dat beheersingsgericht leren bij wiskunde een rendement van zes maanden of meer kan opleveren voor leerlingen van 13 en 14 jaar.

In februari 2015 heeft de Education Endowment Foundation (EEF) een evaluatie van een beheersingsgerichte interventie voor rekenen/wiskunde gepubliceerd, gebaseerd op twee gerandomiseerde gecontroleerde studies, uitgevoerd op Engelse scholen. Daar kwam uit naar voren dat leerlingen in klassen waar deze interventie werd toegepast gemiddeld één maand extra vooruitgang boekten vergeleken met klassen waar de interventie niet werd toegepast.

Een mogelijke verklaring voor de gevonden verschillen in effecten tussen de twee Engelse studies en de Amerikaanse studies is dat de beheersingsgerichte interventie voor rekenen/wiskunde niet op alle punten overeenkwam met eerdere interventies waar een groter effect werd geconstateerd. Leerlingen die bijvoorbeeld moeite hadden met de stof kregen weliswaar extra begeleiding, maar er werd niet gewacht tot alle leerlingen een hoog beheersingsniveau hadden bereikt. De klas ging dus gewoon door met het volgende onderwerp.

Wat zijn de kosten?

Er zijn niet veel investeringen nodig om beheersingsgericht leren op school te introduceren. Het is aan te raden om het personeel trainingen en extra begeleiding aan te bieden, vooral in de beginfase, als de interventie wordt opgezet. De algemene kosten zijn naar schatting zeer laag: maximaal 93 euro per leerling.

Instructie in kleine groepen en een-op-een-begeleiding kunnen daarnaast ook nodig zijn voor leerlingen die meer tijd hebben om een onderwerp te beheersen. Veel scholen bieden deze ondersteuning via hun bestaande personeel en middelen en hoeven daarvoor dus geen extra kosten te maken. Scholen moeten zich echter wel realiseren dat het personeel hier extra tijd in moet steken, wat misschien ten koste gaat van andere activiteiten.

Beheersingsgericht leren: Waar moet je rekening mee houden?

Voor je deze interventie toepast in je leeromgeving, moet je rekening houden met het volgende:

1. Beheersingsgericht leren kun je niet zonder meer invoeren. Wat ga je veranderen en hoe? Hoe beoordeel je of de interventie op jouw school geslaagd is?
2. Leerlingen moeten een hoge score halen voor ze door mogen naar het volgende onderwerp. Hoe bewaak je hun vooruitgang en hoe communiceer je daarover?
3. Hoe kun je ervoor zorgen dat leerlingen elkaar helpen om de stof beter te beheersen?
4. Beheersingsgericht leren lijkt effectief te zijn als aanvullende lesmethode. Hoe bepaal je welke onderwerpen geschikt zijn voor deze interventie?
5. Hoe kun je kinderen die meer tijd nodig hebben om het vereiste niveau per blok te halen extra begeleiden?

[Deze interventie is overgenomen uit de 'teaching en learning toolkit' van de Education Endowment Foundation \(EEF\).](#) Deze toolkit is tot stand gekomen op basis van een meta-analyse van jarenlang internationaal onderzoek naar het inlopen van met name cognitieve achterstanden. Het Nationaal Programma Onderwijs is echter breder, en ziet ook op sociaalemotionele ontwikkeling en executieve vaardigheden van leerlingen. Gelet op deze aanvullende functies, kan het zijn dat deze interventies als effectiever wordt ervaren dan hier weergegeven. In de komende periode wordt de informatie over deze interventie dan ook aangevuld.

Digitale technologie (EEF)

Gemiddeld effect tegen gemiddelde kosten, op basis van veel bewijs.

Digitale technologie is het gebruik van computers en technologie om de leerprestaties op school te bevorderen. Er zijn zeer uiteenlopende interventies op dit gebied, maar ze zijn grofweg in twee groepen te verdelen:

- technologie voor leerlingen, zoals programma's of apps voor het oplossen van problemen of opdrachten met een open einde;
- technologie voor leerkrachten/docenten, zoals een digitaal schoolbord of leerplatform.

Hoe effectief is deze interventie?

Uit de studies komt stevast naar voren dat digitale technologie een gemiddeld positief effect heeft op de leerprestaties, met een gemiddeld rendement van vier maanden extra vooruitgang. Het effect wisselt echter aanzienlijk per interventie.

De onderzoeksresultaten laten zien dat technologische interventies moeten worden ingezet als aanvulling op het reguliere onderwijs en daar niet voor in de plaats moeten komen. Het is niet waarschijnlijk dat bepaalde technologieën op zichzelf effect hebben op de leerprestaties, maar sommige technologieën kunnen de wisselwerking tussen lesgeven en leren beïnvloeden. Technologie kan leerkrachten/docenten bijvoorbeeld helpen om effectievere feedback te geven of dingen duidelijker in beeld te brengen, of leerlingen motiveren om meer te oefenen.

De studies wijzen uit dat interventies waarbij leerlingen zelfstandig leeractiviteiten uitvoeren met behulp van technologie (zoals een eigen laptop waarop iedere leerling in zijn eigen tempo werkt, of software om zelfstandig de lesstof te 'stampen' en te oefenen) mogelijk minder effectief is dan in kleine groepen met technologie werken of het gezamenlijke gebruik van technologie.

Er is overtuigend aangetoond dat digitale technologie effectiever zijn voor schrijven en rekenen/wiskunde dan voor spelling en het oplossen van problemen. En er is enig bewijs dat technologie effectiever is voor jonge leerlingen.

Hoe overtuigend is het bewijs?

Er is veel bewijs dat technologie voor elke leeftijdscategorie een positief effect heeft voor vrijwel het hele curriculum. Omdat de effecten nogal uiteen kunnen lopen en er talloze verschillende technologieën beschikbaar zijn, is het belangrijk dat het effect van nieuwe interventies op de leerprestaties goed wordt gemonitord.

Omdat technologie voortdurend aan verandering onderhevig is, zijn onderzoeksresultaten vaak snel achterhaald, maar over het algemeen is het effect al enige tijd constant, waaruit we mogen opmaken dat de algemene conclusie – over het algemeen een gemiddeld positief effect – waarschijnlijk relevant blijft.

Wat zijn de kosten?

De totale kosten van digitale technologieën, inclusief alle hardware, kunnen hoog zijn, maar de meeste scholen beschikken al over apparatuur als computers en digitale schoolborden.

Digitale technologie vereist vaak bijscholing en ondersteuning van leerkrachten/docenten, wat essentieel kan zijn voor het juiste gebruik van de technologie en voor het behalen van betere prestaties.

De kosten voor een gemiddelde interventie bedragen naar schatting 350 euro per leerling voor nieuwe apparatuur en technische ondersteuning en nog eens 580 euro per klas (23 euro per leerling bij klassengrootte van 25 leerlingen) voor training en begeleiding. De kosten worden daarom als gemiddeld aangemerkt.

Digitale technologie: Waar moet je rekening mee houden?

Voor je deze interventie toepast in je leeromgeving, moet je rekening houden met het volgende:

1. Als je technologie effectief wilt inzetten, moeten de leer- en onderwijsdoelen centraal staan en niet de technologie zelf: technologie is geen doel op zich. Je moet duidelijk voor ogen hebben hoe een nieuwe technologie de wisselwerking tussen lesgeven en leren kan verbeteren.
2. Nieuwe technologie leidt niet automatisch tot betere prestaties.
3. Hoe kan een nieuwe technologie leerlingen helpen om harder of efficiënter te werken en het langer vol te houden om zo hun leerproces te verbeteren?
4. Dat leerlingen gemotiveerd zijn om technologie te gebruiken, leidt er niet altijd toe dat ze effectiever gaan leren, zeker als het gebruik van de technologie en de gewenste leerprestaties niet goed op elkaar zijn afgestemd.
5. Leerkrachten/docenten hebben ondersteuning en tijd nodig om nieuwe technologie effectief toe te passen. Ze moeten niet alleen leren hoe de hard- en software werken, maar ze hebben ook training nodig om te leren hoe technologie kan worden ingezet voor betere leerprestaties.
6. Let bij het werken met digitale technologie ook op de privacy en gegevensbescherming van leerlingen.

[Deze interventie is overgenomen uit de 'teaching en learning toolkit' van de Education Endowment Foundation \(EEF\).](#) Deze toolkit is tot stand gekomen op basis van een meta-analyse van jarenlang internationaal onderzoek naar het inlopen van met name cognitieve achterstanden. Het Nationaal Programma Onderwijs is echter breder, en ziet ook op sociaalemotionele ontwikkeling en executieve vaardigheden van leerlingen. Gelet op deze aanvullende functies, kan het zijn dat deze interventies als effectiever wordt ervaren dan hier weergegeven. In de komende periode wordt de informatie over deze interventie dan ook aangevuld.

C. Interventies gericht op de sociaal-emotionele en fysieke ontwikkeling van leerlingen

Kinderen en jongeren gaan naar school om te leren en zichzelf te ontwikkelen. Dit lukt het beste als ze goed in hun vel zitten en zich veilig voelen op school. Scholen hebben hier invloed op door het pedagogisch klimaat op de school bewust vorm te geven. Welbevinden is bevorderend voor het leren. Maar ook andersom: het krijgen van goed onderwijs is bevorderend voor het welbevinden van kinderen en jongeren; de relatie tussen welbevinden en leerresultaten is dynamisch én wederkerig.

Wat is welbevinden?

Onder welbevinden verstaan we met een positief gevoel en positief in het leven (kunnen) staan; zelfvertrouwen; geluk; doorzettingsvermogen en energie; een gevoel dat je ertoe doet; eigenwaarde; het ervaren van steun uit de omgeving; het goed weten omgaan met je eigen emoties. Wanneer we spreken over "welbevinden" dan spreken we niet alleen over het emotionele aspect van "je gelukkig en tevreden voelen" maar ook over de factoren die eraan bijdragen dat mensen zich goed voelen. Deze factoren zijn onder te brengen in meerdere gebieden: mentaal, emotioneel, gedragsmatig, lichamelijk en sociaal.

Bij welbevinden gaat het om het werken aan een omgeving die in brede zin bijdraagt aan de positieve ontwikkeling tot een gezond, sociaal en zelfstandig mens.

Waarom werken aan welbevinden op school?

Welbevinden en leerresultaten kunnen niet los van elkaar gezien worden. In algemene zin kunnen we zeggen dat sociaal-emotionele ontwikkeling en cognitieve ontwikkeling elkaar beïnvloeden. Dat is niet nieuw, dat wisten we al lang vóór de coronacrisis. In deze tijd van corona is het wel extra belangrijk om, samen met het inlopen van onderwijsvertragingen, te investeren in het welbevinden van leerlingen.

Leerlingen komen beter tot leren als ze een bepaalde mate van welbevinden ervaren. Aandacht voor welbevinden van leerlingen op school en thuis draagt ertoe bij dat leerlingen zich sociaal-emotioneel beter kunnen ontwikkelen. Dit komt hun leerresultaten ten goede.

Andersom geldt ook: goed onderwijs bevordert het welbevinden van leerlingen. Kwalitatief goed onderwijs, waarin (onder andere) aandacht is voor doelgericht werken, een heldere lesopzet, een positieve relatie tussen leraar en leerling, hoge verwachtingen en effectieve feedback, verhoogt bij leerlingen het gevoel van competentie (geloof in eigen kunnen of 'self-efficacy') en daarmee hun motivatie en welbevinden. Dit sluit aan bij de basisbehoeften relatie, autonomie en competentie.

Wanneer kinderen en jongeren te maken hebben met stressvolle omstandigheden (denk aan het gevlucht zijn uit een ander land, het meemaken van geweld in het gezin of in de buurt, het opgroeien in armoede of met ziekte en meer actueel de coronacrisis), kan dit nadelig zijn voor hun ontwikkeling. Aandacht voor welbevinden op school vraagt een aanpak die past bij de specifieke context van de school en kan er dus op verschillende scholen anders uitzien.

In het onderwijs gaat het om kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. Het vinden van een mooie balans tussen deze drie is belangrijk, zeker nu.

Wat zegt het onderzoek?

Uit onderzoek naar de effecten van de coronacrisis op het welbevinden blijkt dat kinderen en vooral jongeren gevoelens ervaren van stress, eenzaamheid en somberheid. Ze zijn vermoeider, ze zijn minder gaan bewegen, ongezonder gaan eten en hun schermtijd is toegenomen. Ze missen hun leeftijdgenoten en maken zich zorgen over hun leerprestaties. Wel zijn er grote verschillen tussen kinderen en jongeren en hun gezinnen. Er zijn kinderen en jongeren die geen problemen hebben ondervonden of voor wie de coronacrisis veel positiefs heeft gebracht (door bijvoorbeeld minder prikkels, meer aandacht in het gezin) Reeds bestaande emotionele, sociale en fysieke problemen lijken te verergeren. In dit kader wordt gesproken van het 'Matheuseffect' en het risico van toename in kansengelijkheid.

Uit onderzoek weten we dat werken aan het welbevinden van leerlingen leidt tot betere leerprestaties, betere sociale en emotionele vaardigheden, een afname van probleemgedrag en angst- en depressieklachten, een afname van de inzet van jeugdhulp en jeugdzorg, een verbetering van het werkgeheugen en de concentratie, een positievere houding tegenover school en leerkrachten, meer motivatie om te leren, minder vertraging bij het halen van diploma, minder schooluitval en een betere startpositie voor maatschappelijke participatie.

De effecten van interventies gericht op welbevinden zijn groter wanneer ze zijn verankerd in de reguliere onderwijspraktijk en worden ondersteund door scholing en trainingen voor het personeel. Daarnaast speelt mee *hoe* de interventie wordt uitgevoerd en in hoeverre leerkrachten/docenten achter de interventie staan. Een bepalende factor voor het duurzaam inzetten op welbevinden binnen het onderwijs is dat het thema welbevinden en de urgentie daarvan ervaren wordt binnen de school. Ook een goede samenwerking met ouders en met de ondersteunende partijen binnen en buiten de school is belangrijk (denk bijvoorbeeld aan schoolmaatschappelijk werk, pedagogen, schoolpsychologen, jeugdgezondheidszorg, jeugdhulp en jongerenwerk).

Hoe zet je op korte termijn in op welbevinden?

Op korte termijn is het belangrijk om goed in kaart te brengen op welke gebieden van welbevinden er momenteel zorgen zijn. Dit kan verschillend zijn per school, per klas en per kind. In het kader van de schoolscan is het aan te bevelen om in eerste instantie als schoolteam (samen met je ondersteuningsteam) een globale inschatting te maken op verschillende domeinen van welbevinden en dat te verbinden met korte termijn interventies.

Rekening houdend met de definitie van welbevinden, de resultaten uit onderzoek én de context van de school, kan gedacht worden aan de volgende domeinen: aanwezigheid op school en in de online lessen, energie, concentratie, contact met leeftijdgenoten, contact met docenten, motivatie voor school, omgaan met emoties, algemene stemming, gevoel van eigen kunnen ('self-efficacy'), veerkracht van de leerling, veerkracht in het gezin.

In de praktijkkaart 'Welbevinden: van analyse naar interventie' staat een manier waarop je als schoolteam een inschatting kunt maken op deze domeinen

: <https://www.trimbos.nl/aanbod/webwinkel/product/pm0627-praktijkaart-welbevinden>.

Hoe zet je duurzaam in op welbevinden?

Het meest effectief blijken integrale programma's te zijn die over een langere tijd zijn uitgespreid, waarbij leerkrachten goede training krijgen, ouders ondersteuning krijgen in de opvoeding en leerlingen ondersteund worden in sociaal-emotionele ontwikkeling en psychisch welbevinden. Bij een brede of integrale aanpak wordt iedereen in en om de school betrokken: schoolleiding, leraren, leerlingen, ouders/opvoeders, wijk, kinderopvang/bsso en de jeugdhulp. Het ondersteunen van leerlingen met extra ontwikkelbehoeften kunnen scholen niet alleen. Daar is deskundigheid bij nodig, wat een goede samenwerking tussen scholen en de jeugdhulppartijen rondom de scholen van groot belang maakt.

Hier zijn de nodige handreikingen en handvatten voor beschikbaar (via het landelijke ondersteuningsprogramma Welbevinden op School gericht op PO en VO: www.welbevindenopschool.nl). Zie bijvoorbeeld de handreiking 'Bevordering mentale gezondheid jeugd' voor scholen en gemeenten ([klik hier](#)). Voor de specifieke situatie na Corona komen in de komende periode nog aanvullende praktijkkaarten beschikbaar.

Wat voor type interventies zijn er?

Er is een grote verscheidenheid in typen interventies die zich richten op het vergroten van het welbevinden van kinderen en jongeren. De meest voorkomende typen interventies in de schoolcontext zijn interventies die zich richten op:

- Sociaal-emotionele vaardigheden
- Sociale probleemoplossende technieken (sociale vaardigheden)
- Veerkracht (leerlingen en leerkrachten)
- Mindfulness / meditatie
- Conflicthantering

- Het inzetten van peer mediators
- Het tegengaan van pesten
- Woede beheersingsprogramma
- Stressmanagement en coping vaardigheden
- Vaardigheden om 'nee' te zeggen
- Training van leerkrachten in klassenmanagement en eigen competenties
- Oudertraining in opvoedvaardigheden
- Cognitieve gedragstherapie (voor specifieke groepen)

Vaak wordt er ingezet op een combinatie van bovenstaande typen interventies. Zoals aangegeven is het van belang dat interventies aansluiten bij een analyse (wat is nodig?) en ingezet worden binnen een brede of integrale aanpak gericht op welbevinden. Voor je een van deze interventies toepast in je leeromgeving, is het dan ook belangrijk om in je aanpak antwoorden te formuleren op de volgende vragen:

1. Hoe koppel je deze interventies aan het reguliere lesprogramma?
2. Hoe zorg je voor geschikte trainingen voor leerkrachten/docenten en andere medewerkers om de interventies effectief te kunnen begeleiden?
3. Hoe zorg je ervoor dat alle medewerkers de elementen van welbevinden en sociaal-emotioneel leren consistent verankeren in de dagelijkse schoolpraktijk en toepassen bij alles wat ze doen? Hoe neem je daarin ook de ouders mee: interventies werken het best als ouders ze kunnen ondersteunen.
4. Hoe kun je interventies op een zorgvuldige manier afstemmen op kwetsbare of risicoleerlingen?
5. Hoe zorg je ervoor dat interventies aansluiten bij de behoefte (en dus bij de analyse) en op de juiste wijze worden uitgevoerd?

Deze vragen kunnen scholen samen oppakken met hun partners uit schoolbesturen (kwaliteitsmedewerkers) samenwerkingsverbanden passend onderwijs en gemeenten.

Ook van belang is om bij de aanpak verbinding te leggen met initiatieven vanuit de gemeenten in het kader van het Deltaplan jeugd. In mei komt een stappenplan beschikbaar voor beleidsmedewerkers van onderwijs en gemeenten om te helpen een samenhangende aanpak voor herstel van veerkracht en welbevinden na Corona vorm te geven.

Waar kun je effectieve interventies vinden?

Specifieke interventies gericht op welbevinden van leerlingen zijn te vinden in:

Let op: de interventies in deze databanken hebben verschillende niveaus van onderbouwing. Het geldt voor het Nationaal Programma mag alleen ingezet worden voor interventies die effectief zijn volgens sterke/ goede/ eerste aanwijzingen. De interventies die zijn aangemerkt als 'goed onderbouwd' komen hiervoor niet in aanmerking.

De Databank Effectieve Jeugdinterventies van het Nederlands Jeugdinstituut (NJI):

<https://www.nji.nl/nl/Databank/Effectieve-Jeugdinterventies>

De Database van het Loket Gezond Leven:

<https://interventies.loketgezondleven.nl/interventieoverzicht5/po>
<https://interventies.loketgezondleven.nl/interventieoverzicht5/vo>
<https://interventies.loketgezondleven.nl/interventieoverzicht5/mbo>

Ook is recent een rapport verschenen waarin interventies in de schoolcontext die gericht zijn op het versterken van de mentale gezondheid en het welbevinden van kinderen en jongeren worden beschreven:

[Mentale gezondheid voor jongeren \(nji.nl\)](https://www.nji.nl)

[Deze interventie is ontwikkeld door de samenwerkende kennispartners welbevinden \(NCJ, Trimbos-instituut, Pharos, Corona-expertgroep schoolpsychologen NIP en NJi\).](#)

Sportieve activiteiten (EEF)

+2

Beperkt effect tegen gemiddelde kosten, op basis van beperkt bewijs.

Sportieve activiteiten zijn bedoeld om via sport de betrokkenheid van leerlingen te vergroten en hun schoolprestaties te verbeteren. Dat kan via door de school zelf georganiseerde (naschoolse) activiteiten, bewegend leren, of activiteiten van een lokale sportclub of kinderopvangorganisatie die met sportopgeleide pedagogisch medewerkers werkt. Sommige interventies worden ingezet om jongeren bij andere leeractiviteiten te betrekken, zoals een voetbaltraining bij een lokale voetbalvereniging, gecombineerd met lessen in studievaardigheden, ICT, lezen en schrijven of rekenen/ wiskunde.

Hoe effectief is deze interventie?

Over het algemeen is het effect van sportactiviteiten op de schoolprestaties positief maar klein (ongeveer twee maanden extra vooruitgang). In het Verenigd Koninkrijk is echter aangetoond dat sport een groter effect kan hebben op bijvoorbeeld de reken-/wiskunderesultaten als de interventie wordt gecombineerd met een gestructureerde reken- of wiskundige interventie (waarbij uit één studie een rendement van tot tien maanden extra vooruitgang naar voren kwam). In dit geval was de sportieve activiteit een stimulans om extra lessen te volgen.

De wisselende resultaten lijken erop te wijzen dat de kwaliteit van de interventie en de mate waarin het leren op school daarin een rol speelt, een groter verschil kunnen maken dan de gekozen methode of sportactiviteit. Meedoen aan sportieve en fysieke activiteiten heeft ook een positief effect op de gezondheid en sociale vaardigheden.

Hoe overtuigend is het bewijs?

Uit een aantal evaluaties worden sportieve activiteiten in verband gebracht met betere schoolprestaties. De effecten lopen echter behoorlijk uiteen en er zijn zelfs studies waarin een negatief effect is aangetoond. Over het algemeen wordt het bewijs als beperkt aangemerkt.

Wat zijn de kosten?

De kosten bedragen naar schatting 350 tot 470 euro per leerling per jaar, exclusief kleding en andere sportartikelen en reiskosten, afhankelijk van de benodigde sportartikelen, de locatie en de groepsgrootte. De kosten kunnen lager uitvallen als de sportactiviteiten op school worden georganiseerd en als leerlingen aan bestaande activiteiten meedoen. Over het algemeen worden de kosten als gemiddeld aangemerkt.

Sportieve activiteiten: Waar moet je rekening mee houden?

Voor je deze interventie toepast in je leeromgeving, moet je rekening houden met het volgende:

1. Meedoen aan buitenschoolse sportactiviteiten kan bijdragen aan minder verzuim en minder schooluitval.
2. De verschillende interventies laten een wisselend effect zien en deelname aan sportieve activiteiten leidt niet direct tot betere schoolprestaties. De kwaliteit van de interventie en de mate waarin het leren op school daarin een rol speelt, kunnen een groter verschil maken dan de gekozen interventie zelf.
3. Georganiseerde buitenschoolse activiteiten waarin sport wordt gecombineerd met korte, regelmatige en gestructureerde lessen in lezen, schrijven en rekenen/wiskunde (een-op-

een of in groepen), bijvoorbeeld op een naschoolse club of zomerschool, zullen zeer waarschijnlijk meer effect hebben op de schoolprestaties dan alleen sporten.

4. Als je overweegt om sportieve activiteiten in te zetten om de aanwezigheid en betrokkenheid van leerlingen te vergroten en hun prestaties te verbeteren, hoe ga je het effect daarvan dan meten?

[Deze interventie is overgenomen uit de 'teaching en learning toolkit' van de Education Endowment Foundation \(EEF\).](#) Deze toolkit is tot stand gekomen op basis van een meta-analyse van jarenlang internationaal onderzoek naar het inlopen van met name cognitieve achterstanden. Het Nationaal Programma Onderwijs is echter breder, en ziet ook op sociaalemotionele ontwikkeling en executieve vaardigheden van leerlingen. Gelet op deze aanvullende functies, kan het zijn dat deze interventies als effectiever wordt ervaren dan hier weergegeven. In de komende periode wordt de informatie over deze interventie dan ook aangevuld.

Cultuureducatie (EEF)

+2

Beperkt effect tegen lage kosten, op basis van gemiddeld bewijs.

Cultuureducatie wordt omschreven als meedoen aan kunstzinnige en creatieve activiteiten, zoals dans, drama, muziek, schilderen of beeldhouwen. Deze interventie kan als onderdeel van het lesprogramma plaatsvinden of als buitenschoolse activiteit. Cultuureducatie kan wekelijks of maandelijks worden georganiseerd of in de vorm van een intensiever programma, zoals via zomerscholen of meerdaagse cursussen met verblijf. Hoewel de activiteiten op zichzelf ook educatieve waarde hebben, gaat het in deze Toolkit om het effect van cultuureducatie op de schoolprestaties.

Hoe effectief is deze interventie?

Over het algemeen blijkt cultuureducatie een beperkt positief effect te hebben op de leerprestaties. Die positieve resultaten waren zichtbaar bij Engels, rekenen/wiskunde en de natuurwetenschappelijke vakken en traden op in zowel het primair als het voortgezet onderwijs. Het effect op jongere leerlingen (in sommige gevallen uit kansarme gezinnen), was groter.

Sommige kunstactiviteiten werden in verband gebracht met betere resultaten op een specifiek gebied. Er is bijvoorbeeld enig bewijs voor een positief verband tussen muziek en ruimtelijk inzicht en tussen drama en schrijfvaardigheid.

Daarnaast is er consistent bewijs voor voordelen in bredere zin, zoals een positievere houding ten aanzien van leren en toegenomen welzijn.

Hoe overtuigend is het bewijs?

Er is een aantal systematische evaluaties en meta-analyses uitgevoerd waaruit naar voren kwam dat cultuureducatie kleine voordelen oplevert. Dit resultaat is terug te zien in de score van gemiddeld twee maanden extra vooruitgang. De kwaliteit van het bewijs wordt als gemiddeld aangemerkt, want er zijn weliswaar vijf evaluaties van experimenteel onderzoek uitgevoerd, maar de effecten die daaruit naar voren komen lopen behoorlijk uiteen.

Uit een recente systematische evaluatie van onderzoek naar cultuureducatie, uitgevoerd in opdracht van de EEF, kwam naar voren dat er geen afzonderlijke studies van voldoende kwaliteit bestaan die bevestigen dat de interventie daadwerkelijk het gerapporteerde effect had.

Wat zijn de kosten?

De kosten variëren aanzienlijk, van ca 25 euro per jaar voor jaarlijkse abonnementen op dramagroepen voor jonge kinderen en georganiseerde dansgroepen voor jongeren van ongeveer 6 euro per les, tot hoogwaardig muziekonderwijs van ongeveer 40 euro per uur (ca 1600 euro per jaar bij wekelijkse lessen). Over het algemeen worden de kosten als laag aangemerkt.

Cultuureducatie: Waar moet je rekening mee houden?

Voor je deze interventie toepast in je leeromgeving, moet je rekening houden met het volgende:

1. Uit de onderzoeksresultaten komt naar voren dat de onderzochte interventies zeer uiteenlopende effecten hebben. Hoe verhoudt de door jou gekozen kunstinterventie zich tot wat je wilt verbeteren en hoe weet je of de interventie succesvol zal zijn?
2. Betere leerprestaties blijken haalbaarder te zijn bij jonge leerlingen.

3. Dat het bespelen van een muziekinstrument een positief effect heeft op de leerprestaties is vooral veelbelovend.
4. Op kunst geïnspireerde oplossingen kunnen een manier zijn om oudere leerlingen weer bij het leren te betrekken, maar dat leidt niet altijd tot betere prestaties. Hoe kun je die grotere betrokkenheid inzetten om het lesgeven en leren voor deze leerlingen te verbeteren?

[Deze interventie is overgenomen uit de 'teaching en learning toolkit' van de Education Endowment Foundation \(EEF\).](#) Deze toolkit is tot stand gekomen op basis van een meta-analyse van jarenlang internationaal onderzoek naar het inlopen van met name cognitieve achterstanden. Het Nationaal Programma Onderwijs is echter breder, en ziet ook op sociaalemotionele ontwikkeling en executieve vaardigheden van leerlingen. Gelet op deze aanvullende functies, kan het zijn dat deze interventies als effectiever wordt ervaren dan hier weergegeven. In de komende periode wordt de informatie over deze interventie dan ook aangevuld.

D. Interventies gericht op ontwikkeling van de executieve functies van leerlingen

Metacognitie en zelfregulerend leren (EEF)

Groot effect tegen zeer lage kosten, op basis van veel bewijs.

Metacognitie en zelfregulerend leren zijn erop gericht leerlingen zelf concreter te laten nadenken over hun leerproces. Vaak krijgen ze speciale programma's aangereikt om te leren hoe ze hun leerproces kunnen plannen, monitoren en evalueren. De interventies zijn doorgaans zo ingericht dat leerlingen zelf hun strategie kunnen bepalen en leren wat de beste aanpak is voor een bepaalde leertaak.

Zelfregulerend leren kan in drie hoofdcategorieën worden onderverdeeld:

- cognitie (het mentale proces van weten, begrijpen en leren);
- metacognitie (vaak omschreven als 'leren leren');
- motivatie (de bereidheid om onze (meta)cognitieve vaardigheden in te zetten).

Hoe effectief is deze interventie?

Metacognitie en zelfregulerend leren blijken steevast een groot effect te hebben, met een rendement van gemiddeld zeven maanden extra vooruitgang.

Deze interventies zijn vaak effectiever als daarbij in groepen wordt samengewerkt zodat leerlingen elkaar kunnen helpen en tijdens gesprekken hun gedachten onder woorden kunnen brengen.

Het mogelijke effect van deze interventies is groot, maar het kan lastig zijn om dit effect ook echt te bereiken in de praktijk, omdat de interventies vereisen dat leerlingen meer verantwoordelijkheid nemen voor hun leerproces en inzicht ontwikkelen in wat zij nodig hebben om goed te kunnen presteren.

De onderzoeksresultaten laten zien dat het aanleren van deze vaardigheden heel effectief kan zijn voor minder goed presterende en oudere leerlingen.

Hoe overtuigend is het bewijs?

Uit een aantal systematische evaluaties en meta-analyses komt steevast naar voren dat interventies op het gebied van metacognitie en zelfregulatie een groot positief effect hebben. In de meeste studies is gekeken naar het effect bij Engels of rekenen/wiskunde, maar er zijn een paar studies waarin ook het effect op o.a. de natuurwetenschappelijke vakken is onderzocht, waaruit we kunnen concluderen dat de interventie waarschijnlijk breder toepasbaar is.

De onderzochte interventies omvatten zelfregulatie die op specifieke taken gericht is, zoals kennis van het onderwerp, en dus niet op het aanleren van algemene 'denkvaardigheden'.

De EEF heeft een aantal interventies geëvalueerd die als doel hebben de leerlingen te leren hoe ze moeten leren. De resultaten waren grotendeels positief, maar het effect was minder groot

(gemiddeld ongeveer twee maanden extra vooruitgang) dan we zagen bij het bredere onderzoek. Drie van deze interventies leken met name zinvol te zijn voor leerlingen uit kansarme gezinnen.

In een studie uit 2014, *Improving Writing Quality*, werd een gestructureerde, op zelfregulatie gebaseerde interventie voor schrijfvaardigheid onderzocht. Uit de evaluatie kwam een positief effect naar voren van gemiddeld negen maanden extra vooruitgang.

Begeleidingsdocument

De EEF heeft een document gepubliceerd met instructies voor het toepassen van metacognitie en zelfregulatie in de klas. Het is te vinden via deze link.

Wat zijn de kosten?

Over het algemeen worden de kosten als zeer laag aangemerkt. Veel studies wijzen op het nut van trainingen voor leerkrachten/docenten en van een onderzoekende aanpak, waarbij leerkrachten/docenten de interventies en methoden actief evalueren terwijl zij leren hoe ze die in hun lessen kunnen toepassen. De meeste projecten kosten naar schatting niet meer dan 93 euro per leerling, inclusief de benodigde trainingen voor leerkrachten/docenten.

Metacognitie en zelfregulerend leren: Waar moet je rekening mee houden?

Voor je deze interventie toepast in je leeromgeving, moet je rekening houden met het volgende:

1. Welke expliciete tips kun je je leerlingen geven om hen te helpen bij het plannen, monitoren en evalueren van specifieke taken en van bepaalde aspecten van hun leerproces?
2. Hoe kun je hen de gelegenheid geven om deze tips in de praktijk te brengen, eerst met hulp en daarna zelfstandig?
3. Hoe kun je leerlingen uitdagen om voor bepaalde specifieke leertaken hun zelfregulatie en metacognitie te ontwikkelen?
4. Hoe kun je in de klas gesprekken over metacognitie stimuleren, gerelateerd aan het doel en de inhoud van de les?
5. Welke training heb je nodig om je kennis en begrip van deze interventies te vergroten? Heb je ook andere professionele trainingen overwogen, die op andere scholen aantoonbaar effectief zijn gebleken?

[Deze interventie is overgenomen uit de 'teaching en learning toolkit' van de Education Endowment Foundation \(EEF\).](#) Deze toolkit is tot stand gekomen op basis van een meta-analyse van jarenlang internationaal onderzoek naar het inlopen van met name cognitieve achterstanden. Het Nationaal Programma Onderwijs is echter breder, en ziet ook op sociaalemotionele ontwikkeling en executieve vaardigheden van leerlingen. Gelet op deze aanvullende functies, kan het zijn dat deze interventies als effectiever wordt ervaren dan hier weergegeven. In de komende periode wordt de informatie over deze interventie dan ook aangevuld.

Samenwerkend leren (EEF)

+5

Gemiddeld effect tegen zeer lage kosten, op basis van veel bewijs.

Samenwerkend leren houdt in dat leerlingen bij activiteiten of leertaken met elkaar samenwerken in groepjes die klein genoeg zijn om iedereen aan bod te laten komen in de uitvoering van een duidelijk omschreven collectieve taak. Scholen kunnen dit ook in samenwerking met bijvoorbeeld de buitenschoolse opvang vormgeven. De leerlingen kunnen binnen hun groep aan afzonderlijke taken werken die bijdragen aan een gezamenlijk resultaat, of samenwerken aan een gedeelde taak.

Bij sommige samenwerkingsinterventies moeten teams of groepen leerlingen van verschillende niveaus met elkaar concurreren om een effectievere samenwerking te stimuleren. Er zijn talloze voorbeelden samenwerkend leren, waarbij de opzet en de taakverdeling variëren. Leren van medeleerlingen kan ook als vorm van samenwerkend leren worden gezien, maar in deze Toolkit wordt dit als apart thema behandeld.

Hoe effectief is deze interventie?

Het effect van samenwerkend leren is consistent positief. De mate waarin het effectief is, verschilt echter. Het is dus belangrijk om goed naar de details te kijken. Een effectieve samenwerking vereist veel meer dan alleen een paar leerlingen bij elkaar zetten en die vragen als groep te gaan werken. Een gestructureerde aanpak met zorgvuldig omschreven taken levert de grootste winst op. Uit sommige resultaten blijkt dat de samenwerking kan worden versterkt door competitie tussen groepen, maar dat is niet per se noodzakelijk. De keerzijde kan zijn dat leerlingen zich vooral op het wedstrijdelement richten en minder op de leerprestaties waar die competitie voor bedoeld is. Interventies die onderling overleg en de interactie tussen leerlingen bevorderen, leveren over het algemeen de meest winst op.

Hoe overtuigend is het bewijs?

Een aantal systematische evaluaties en meta-analyses van veertig jaar onderzoek bieden consistent bewijs dat samenwerkend leren een positief effect heeft. Naast het directe bewijs uit onderzoek naar samenwerkingsinterventies is er ook indirect bewijs waaruit blijkt dat samenwerking de effectiviteit van andere interventies kan versterken, zoals Beheersingsgericht leren of Digitale technologie. Samenwerkend leren blijkt goed te werken voor alle leeftijden als de activiteiten goed aansluiten op het niveau van de leerlingen. Het positieve effect is aangetoond voor het hele curriculum. Niet alle door scholen toegepaste interventies op het gebied van samenwerkend leren zijn onderzocht, dus het is belangrijk om nieuwe initiatieven op dit gebied goed te evalueren.

Wat zijn de kosten?

Over het algemeen worden de kosten als zeer laag aangemerkt. Het is raadzaam om leerkrachten/docenten te blijven bijscholen. De kosten daarvoor bedragen ongeveer 580 euro per leerkracht/docent of 23 euro per leerling per jaar, uitgaand van een klas van 25 leerlingen.

Samenwerkend leren: Waar moet je rekening mee houden?

Voor je deze interventie toepast in je leeromgeving, moet je rekening houden met het volgende:

1. Samenwerken gaat niet automatisch: leerlingen hebben daar ondersteuning bij nodig en moeten ermee oefenen.
2. De taken moeten zorgvuldig worden verdeeld en omschreven zodat de samenwerking effectief en efficiënt verloopt. Anders zullen sommige leerlingen proberen het werk in hun eentje te doen.
3. Competitie tussen groepen kan een middel zijn om leerlingen effectiever te laten samenwerken. Een te grote nadruk op competitie kan er echter toe leiden dat de leerlingen vooral willen winnen en te weinig gericht zijn op hun leerprestaties.
4. Het is vooral van belang dat minder goed presterende leerlingen tijdens de samenwerking worden gestimuleerd om actief deel te nemen en hun gedachten onder woorden te brengen, zodat ze optimaal kunnen profiteren van de samenwerking.
5. Heb je nagedacht over de benodigde trainingen voor leerkrachten/docenten om deze interventies effectief te kunnen inzetten?

[Deze interventie is overgenomen uit de 'teaching en learning toolkit' van de Education Endowment Foundation \(EEF\).](#) Deze toolkit is tot stand gekomen op basis van een meta-analyse van jarenlang internationaal onderzoek naar het inlopen van met name cognitieve achterstanden. Het Nationaal Programma Onderwijs is echter breder, en ziet ook op sociaalemotionele ontwikkeling en executieve vaardigheden van leerlingen. Gelet op deze aanvullende functies, kan het zijn dat deze interventies als effectiever wordt ervaren dan hier weergegeven. In de komende periode wordt de informatie over deze interventie dan ook aangevuld.

E. Interventies gericht op (extra) inzet van personeel en ondersteuning

Klassenverkleining (EEF)

+3

Gemiddeld effect tegen hoge kosten, op basis van gemiddeld bewijs.

Men gaat ervan uit dat een leerkracht/docent naarmate een klas of lesgroep kleiner is meer lesmethoden tot zijn/haar beschikking heeft en leerlingen meer aandacht kan geven, waardoor hun prestaties verbeteren.

Hoe effectief is deze interventie?

Klassenverkleining blijkt leerlingen gemiddeld ongeveer drie maanden extra vooruitgang op te leveren. Gevoelsmatig lijkt het logisch dat de kwaliteit van het lesgeven en het leren verbetert naarmate er minder leerlingen in een klas zitten, bijvoorbeeld doordat er meer en betere feedback kan worden gegeven en leerlingen meer persoonlijke aandacht krijgen. Over het algemeen blijkt uit onderzoek echter geen bijzonder groot of duidelijk effect, tenzij het aantal leerlingen aanzienlijk wordt teruggebracht tot minder dan 20 of zelfs minder dan 15 leerlingen. Het blijkt erg lastig om betere prestaties te realiseren met een beperkte vermindering van het aantal leerlingen, bijvoorbeeld van 30 naar 25.

Waar het om gaat, zo blijkt, is de vraag of de klas zo veel kleiner wordt dat de leerkracht/docent zijn/haar lesmethode kan aanpassen en of daardoor het leergedrag van de leerlingen ook verandert. Als er niet anders wordt lesgegeven, zullen de leerprestaties logischerwijs niet verbeteren. Als een kleinere klas er wel toe leidt dat de leerkracht/docent anders gaat lesgeven (wat lastig blijkt, tenzij er minder dan 20 leerlingen in de klas overblijven), dan is er wel een aantoonbaar effect op de leerprestaties, naast een betere houding en beter leergedrag. Volgens sommige studies bekijken deze voordelen gedurende een aantal jaren (van de eerste jaren van de basisschool tot zeker het eind van de basisschool).

Er is enig bewijs dat klassenverkleining effectiever is als de leerkrachten/docenten daarnaast training krijgen in educatieve vaardigheden en lesmethoden. Uit sommige studies blijkt een iets groter effect voor kinderen die minder goed presteren en voor heel jonge leerlingen uit een lager sociaal-economisch milieu.

Kleinere klassen kunnen leerkrachten/docenten ook meer ruimte geven om nieuwe vaardigheden en technieken te ontwikkelen.

Hoe overtuigend is het bewijs?

Over het algemeen is vrij consistent aangetoond dat kleinere klassen iets betere prestaties opleveren. Dan gaat het om gecontroleerde studies en experimentele evaluaties, waarin het aantal leerlingen doelbewust is teruggebracht.

Wat interpretatie van het bewijs lastig maakt, is dat minder goed presterende leerlingen in veel landen of op veel scholen al in kleinere groepen les krijgen.

Het sterkste bewijs is afkomstig uit onderzoek op Amerikaanse basisscholen, waar de voordelen drie tot vier jaar lijken te bekijken wanneer klassen worden teruggebracht tot minder dan 18 leerlingen. Er is enig bewijs dat leerlingen in achterstandsgebieden in het

Verenigd Koninkrijk vooruitgang boeken als ze in het primair onderwijs in een klas met minder dan 20 leerlingen zitten.

Wat zijn de kosten?

Klassenverkleining tot op een niveau dat het effect sorteert, is kostbaar. Het onderzoek laat zien dat het aantal leerlingen per klas bij voorkeur moet worden teruggebracht naar 15 tot 20. De extra personeelskosten voor het opsplitsen van een klas van 30 leerlingen in twee klassen van 15, komen neer op ongeveer 1350 euro per leerling.

De kosten voor extra lokalen zijn hierin niet meegenomen. Over het algemeen worden de kosten als hoog aangemerkt.

Klassenverkleining: Waar moet je rekening mee houden?

Voor je deze interventie toepast in je leeromgeving, moet je rekening houden met het volgende:

1. Een kleine vermindering van het aantal leerlingen in de klas (bijvoorbeeld van 30 naar 25) is waarschijnlijk niet kosteneffectief in vergelijking met andere interventies.
2. Voor jongere kinderen kunnen kleinere klassen misschien voordeel opleveren op de lange termijn.
3. Kleinere klassen hebben alleen effect op het leren als leerkrachten/docenten daardoor ook anders gaan lesgeven. Hoe kun jij de aanpak van de leerkrachten/docenten op jouw school aanpassen? Welke trainingen zijn daarvoor nodig?
4. De voordelen van kleinere klassen zitten hem vooral in een grotere flexibiliteit in het lesgeven en de hoeveelheid en de kwaliteit van de feedback die leerlingen krijgen (zie ook Feedback (EEF)). Heb je nagedacht over hoe je het leren in kleinere klassen gaat organiseren en hoe je leerlingen betere feedback kunt geven?
5. Heb je, als alternatief voor klassenverkleining overwogen om je personeel anders in te zetten (zowel leerkrachten/docenten als onderwijsassistenten/instructeurs), zodat de leerkrachten/docenten intensiever met kleinere groepen kunnen werken (zie ook Instructie in kleine groepen (tutoring) (EEF))?

[Deze interventie is overgenomen uit de 'teaching en learning toolkit' van de Education Endowment Foundation \(EEF\).](#) Deze toolkit is tot stand gekomen op basis van een meta-analyse van jarenlang internationaal onderzoek naar het inlopen van met name cognitieve achterstanden. Het Nationaal Programma Onderwijs is echter breder, en ziet ook op sociaalemotionele ontwikkeling en executieve vaardigheden van leerlingen. Gelet op deze aanvullende functies, kan het zijn dat deze interventies als effectiever wordt ervaren dan hier weergegeven. In de komende periode wordt de informatie over deze interventie dan ook aangevuld.

Onderwijsassistenten/instructeurs (EEF)

+1

Beperkt effect tegen hoge kosten, op basis van beperkt bewijs.

Onderwijsassistenten/instructeurs zijn volwassenen die leerkrachten/docenten in de klas ondersteunen. Hun taken kunnen per school verschillen en variëren van administratieve ondersteuning en meehelpen in de klas, tot het geven van gerichte instructie aan leerlingen (een-op-een of in groepjes).

Hoe effectief is deze interventie?

Uit de onderzoeksresultaten blijkt dat onderwijsassistenten/instructeurs een positief effect kunnen hebben op de schoolprestaties. De effecten van de verschillende studies lopen echter uiteen: als onderwijsassistenten/instructeurs alleen algemene (administratieve) ondersteuning bieden in de klas, levert dat over het algemeen geen voordelen op, en als onderwijsassistenten/instructeurs leerlingen individueel of in groepjes begeleiden, leidt dat tot een gemiddeld positief effect. De hier genoemde score van één maand extra vooruitgang is een gemiddelde van deze twee uitersten.

Onderzoek naar het effect van onderwijsassistenten/instructeurs die alleen algemene ondersteuning bieden in de klas laat zien dat leerlingen in een klas waar een onderwijsassistent/instructeur aanwezig is gemiddeld niet beter presteren dan leerlingen in een klas waar alleen een leerkracht/docent aanwezig is. Dit is het gemiddelde resultaat van verschillende gemeten effecten. In sommige gevallen werken leerkrachten/docenten en onderwijsassistenten/instructeurs effectief samen, wat tot betere prestaties leidt. In andere gevallen komt het voor dat vooral minder goed presterende leerlingen of leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften juist slechter presteren als onderwijsassistenten/instructeurs vooral voor deze leerlingen worden ingezet.

In gevallen waarin vooral negatieve effecten zijn gerapporteerd, is de onderwijsassistent waarschijnlijk vooral ingezet ter vervanging van de leerkracht/docent en niet als aanvulling op hun lessen. Bij de meest positieve voorbeelden is het aannemelijk dat zowel de leerkrachten/docenten als de onderwijsassistenten/instructeurs begeleiding en training hebben ontvangen en geleerd hebben om effectief samen te werken, bijvoorbeeld door voor en na de les met elkaar te overleggen.

Onderzoek dat gericht was op onderwijsassistenten/instructeurs die leerlingen een-op-een of in groepjes begeleiden laat een sterker positief effect zien van drie tot vijf maanden extra vooruitgang. De begeleiding is vaak gebaseerd op een duidelijk uitgestippeld plan, waar onderwijsassistenten/instructeurs speciale training voor hebben ontvangen. Uit een vergelijking met gekwalificeerde leerkrachten/docenten komt weliswaar naar voren dat onderwijsassistenten/instructeurs minder effectief zijn in het verbeteren van de prestaties (hun rendement is ongeveer de helft lager), maar het effect treedt wel op bij alle vakken en zowel in het primair als het voortgezet onderwijs.

Hoe overtuigend is het bewijs?

Over het algemeen is er weinig onderzoek gedaan naar onderwijsassistenten/instructeurs. Er is een aantal systematische evaluaties uitgevoerd naar het effect van ondersteunend personeel op scholen. Er zijn echter geen meta-analyses waarin specifiek is gekeken naar het effect van onderwijsassistenten/instructeurs op het leren.

Uit correlatieve studies naar het effect van onderwijsassistenten/instructeurs die algemene ondersteuning bieden komen vergelijkbare effecten naar voren. Een heel recente, in Engeland uitgevoerde studie laat zien dat minder goed presterende leerlingen het minder goed doen in een klas met een onderwijsassistent dan in een klas met alleen een leerkracht/docent. Recentere interventiestudies, waaronder twee gerandomiseerde gecontroleerde studies die in 2013 in Engeland zijn uitgevoerd, bieden een sterke indicatie dat onderwijsassistenten/instructeurs de schoolprestaties kunnen verbeteren als ze daarvoor training ontvangen en ze op een doordachte manier worden ingezet. Gezien de beperkte hoeveelheid beschikbare onderzoeken vormen deze recente studies een aanzienlijke aandeel van het totale bewijs, waarmee het gemiddelde rendement neerkomt op één maand in plaats van nul maanden extra vooruitgang.

Wat zijn de kosten?

De gemiddelde kosten voor het inzetten van een full-time onderwijsassistent worden geschat op ca 25.000 euro per jaar. Over het algemeen worden de kosten als hoog aangemerkt.

Onderwijsassistenten/instructeurs: Waar moet je rekening mee houden?

Voor je deze interventie toepast in je leeromgeving, moet je rekening houden met het volgende:

1. Bij welke activiteiten kan een onderwijsassistent/instructeur effectief worden ingezet en bijdragen aan betere schoolprestaties, in plaats van alleen ondersteunende taken uit te voeren?
2. Heb je geregeld dat leerkrachten/docenten en onderwijsassistenten/instructeurs begeleiding en training ontvangen, zodat ze leren om effectief samen te werken?
3. Hoe voorkom je dat leerkrachten/docenten minder aandacht gaan besteden aan leerlingen die ook door de onderwijsassistenten/instructeurs worden begeleid?
4. Heb je bedacht hoe je het effect van de inzet van je onderwijsassistenten/instructeurs gaat meten?

[Deze interventie is overgenomen uit de 'teaching en learning toolkit' van de Education Endowment Foundation \(EEF\).](#) Deze toolkit is tot stand gekomen op basis van een meta-analyse van jarenlang internationaal onderzoek naar het inlopen van met name cognitieve achterstanden. Het Nationaal Programma Onderwijs is echter breder, en ziet ook op socialemotionele ontwikkeling en executieve vaardigheden van leerlingen. Gelet op deze aanvullende functies, kan het zijn dat deze interventies als effectiever wordt ervaren dan hier weergegeven. In de komende periode wordt de informatie over deze interventie dan ook aangevuld.

F. Interventies gericht op faciliteiten en randvoorwaarden

Deze interventies gebruikt u altijd in combinatie met interventies die genoemd zijn onder: meer onderwijs, effectievere inzet onderwijs, sociaal-emotionele en fysieke ontwikkeling van leerlingen, executieve functies, inzet van personeel.

Betrokkenheid van ouders is belangrijk voor de ontwikkeling van de leerling en kan leerprestaties, motivatie en het welzijn van leerlingen positief beïnvloeden.

Wanneer een interventie vraagt om extra personeel, professionalisering van personeel, een verandertraject in de school, aanschaf van digitale technologie of leermiddelen kunt u ook hiervoor de middelen voor het NP Onderwijs inzetten.

- Ouderbetrokkenheid
- (Tijdelijk) aantrekken of inhuren nieuw personeel ten behoeve van specifieke interventies
- Professionalisering die nodig is om de gekozen interventie(s) te kunnen uitvoeren, bijvoorbeeld coaching of gerichte trainingen
- Schoolontwikkeling en verbetercultuur
- Systematisch monitoren en bijstellen (data-geïnformeerd werken)
- Digitale technologie (IT hardware en software ten behoeve van specifieke interventies)
- Leermiddelen (inzet van aanvullende of nieuwe leermiddelen, (formatieve) toetsen en leerlingvolgsystemen, bijvoorbeeld met het oog op maatwerk)

Praktijkaarten:

- [Coaching](#)
- [Professionalisering](#)
- [Monitoring en evaluatie](#)

Ouderbetrokkenheid (EEF)

Gemiddeld effect tegen gemiddelde kosten, op basis van gemiddeld bewijs.

Bij ouderbetrokkenheid gaat het erom dat ouders hun kinderen begeleiden bij het leren. Voorbeelden van interventies:

- ouders betrekken bij het leerproces van hun kinderen;
- algemene interventies om ouders te stimuleren hun kinderen te helpen bij bijvoorbeeld lezen of hun huiswerk;
- activiteiten en programma's gericht op het ontwikkelen van vaardigheden bij ouders (bijv. geletterdheid of IT-vaardigheden);
-
- intensievere interventies voor gezinnen in crisissituaties.

Hoe effectief is deze interventie?

Ouderbetrokkenheid wordt stevast in verband gebracht met het succes van leerlingen op school, maar hoe een grotere ouderbetrokkenheid kan bijdragen aan hun prestaties, vooral in kansarme gezinnen, is niet eenduidig.

Twee meta-analyses uit de Verenigde Staten laten zien dat een grotere ouderbetrokkenheid in het primair en voortgezet onderwijs een gemiddeld rendement oplevert van twee tot drie maanden extra vooruitgang. Er is enig bewijs dat als ouders begeleiding krijgen bij hun oudste kind, dat ook de broertjes en zusjes daarvan profiteren. Er zijn echter ook studies waarin geen verband is aangetoond tussen een combinatie van interventies gericht op meer ouderbetrokkenheid en uitgebreidere voor- en vroegschoolse interventies, en betere schoolprestaties. Daaruit kunnen we concluderen dat het ontwikkelen van effectieve ouderbetrokkenheid ter verbetering van de prestaties van hun kinderen niet eenvoudig is en zorgvuldig moet worden gemonitord en geëvalueerd.

De ambities van de ouders blijken ook relevant te zijn voor de leerprestaties, al is er beperkt bewijs dat het verhogen van het ambitieniveau van de ouders op de langere termijn tot meer ambitie en betere prestaties bij hun kinderen leidt.

De EEF heeft een aantal interventies ontworpen om de prestaties van leerlingen te verbeteren door hun ouders verschillende soorten vaardigheden aan te leren. De resultaten lieten steeds weer zien dat het lastig is om ouders bij de interventies te betrekken. Een proef waarbij ouders via tekstberichten werden gestimuleerd om meer betrokkenheid te tonen, leverde wel een klein positief effect op, tegen zeer lage kosten.

Hoe overtuigend is het bewijs?

Het verband tussen ouderbetrokkenheid en de schoolprestaties van een kind is duidelijk aangetoond en er is veel onderzoek gedaan naar interventies op dit gebied. Er bestaat echter verrassend weinig diepgaand onderzoek naar het effect van interventies die erop gericht zijn het leerproces te verbeteren via meer betrokken ouders.

Het effect is voornamelijk aangetoond in het primair onderwijs en voor de vroegschoolse leeftijd, al zijn er ook studies waarin naar het voortgezet onderwijs is gekeken. De meeste studies gingen over leesvaardigheid en rekenen/wiskunde.

Wat zijn de kosten?

De kosten van de verschillende interventies lopen enorm uiteen. Workshops voor ouders (ongeveer 93 euro per sessie) en het verbeteren van de communicatie tussen ouders en school (bijv. Texting Parents, ongeveer 7 euro per leerling) zijn relatief goedkoop, maar intensievere begeleidingsprogramma's voor gezinnen waarvoor gespecialiseerd personeel wordt ingezet, zijn duurder. Een gespecialiseerde buurtwerker of een leerkracht/docent die zich specifiek richt op de relatie school-thuis en een aantal gezinnen tegelijk onder zijn/haar hoede heeft, kost ongeveer 40.000 euro per jaar. Over het algemeen worden de kosten per leerling als gemiddeld aangemerkt.

Ouderbetrokkenheid: Waar moet je rekening mee houden?

Voor je deze interventie toepast in je leeromgeving, moet je rekening houden met het volgende:

1. Betrokkenheid is gemakkelijker te realiseren bij ouders van zeer jonge kinderen. Hoe houd je ouders betrokken als hun kinderen ouder worden?
2. Heb je een flexibele oplossing waarin rekening wordt gehouden met de (werk)agenda van ouders? Ouders van oudere kinderen geven misschien de voorkeur aan kortere sessies op een flexibel tijdstip.
3. Hoe zorg je ervoor dat de ouders zich welkom voelen op school, vooral als ze zelf geen positieve ervaringen hebben met school?
4. Welke praktische ondersteuning, adviezen en begeleiding kun je ouders geven die zichzelf niet in staat achten om hun kinderen te helpen bij het leren, zoals eenvoudige tips om jonge kinderen te helpen met lezen?

[Deze interventie is overgenomen uit de 'teaching en learning toolkit' van de Education Endowment Foundation \(EEF\).](#) Deze toolkit is tot stand gekomen op basis van een meta-analyse van jarenlang internationaal onderzoek naar het inlopen van met name cognitieve achterstanden. Het Nationaal Programma Onderwijs is echter breder, en ziet ook op sociaalemotionele ontwikkeling en executieve vaardigheden van leerlingen. Gelet op deze aanvullende functies, kan het zijn dat deze interventies als effectiever wordt ervaren dan hier weergegeven. In de komende periode wordt de informatie over deze interventie dan ook aangevuld.

Praktijkaarten:

- Betrekken van ouders: <https://education-lab.nl/publications/betrekken-van-ouders/>
- [Contact met ouders](#)
- [Informatiebijeenkomsten voor ouders](#)
- [Bijeenkomsten ontwikkeling kind](#)
- [Ouders betrekken bij oefenen](#)
- [Stimuleren van thuis lezen](#)
- [Lezen voor ouders](#)

- [Pittige jaren training](#)
- [Real programma](#)